

ALEKSANDER VIDEČNIK

IZ RODA V ROD

Domači godci v Gornji Savinjski dolini

Nazarje, 1991

ALEKSANDER VIDEČNIK

IZ RODA V ROD

Domači godci v Gornji Savinjski dolini

Nazarje, 1991

Aleksander Videčnik
IZ RODA V ROD
Domači godci v Gornji Savinjski dolini

glavni urednik:
Vojko Strahovnik

izdal:
EPSI d.o.o.

založil:
Mercator – Zgornjesavinjska kmetijska zadruga

recenzija:
dr. Marija Makarovič

z nasveti pomagali:
dr. Matjaž Kmecl
Jelka Marovt
inž. Lojze Plaznik

tehnični urednik:
Vojko Strahovnik

lektor:
Tone Gošnik

tisk:
CETIS Celje

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-686/91 mbz dne 14. 1. 1992, je knjiga oproščena davka od prometa proizvodov.

CIP – katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

781.7(497.12-116

VIDEČNIK, Aleksander
Iz roda v rod: domači godci v Gornji Savinjski dolini
Aleksander Videčnik. – Nazarje: Epsi, 1992

28746240

Do ljudskih godcev, zlasti pa še do njihovega slovstvenega izročila, je bila naša etnologija dolgo časa precej zadržana. Njihova šaljivost se je zdela nespodobna in robata; pogosto, ker so muzicirali in zabavali ljudi na svatbah, tudi kosmata. Teorija humorja tako in tako zatrjuje, da je praoblika šale kvanta, če pa ta šala služi zabavi ob dogodkih, ki so zaznamovani z nekakšno legalizacijo erotičnosti, zaide v kosmatost toliko prej in lažje. – Toda po drugi strani smo bili narod, ki se je krčevito potegoval za enakopravnost med drugimi modernimi evropskimi narodi, zato je moral nekaj dati na svoje dostojanstvo, in tudi krščanskega moralizma je bilo zelo veliko – tako so pred godčevstvom razni zapisovalci raje mižali in o njem molčali.

Eden redkih, ki je na godčevstvo priporočilno opozoril, je bil koroški Matija Majar Ziljski leta 1844 v članku *Nekaj o Slovencih*, natisnjem v kmetijskih in rokodelskih Novicah: v bistvu gre za popis in opis takrat živih oblik ljudskega slovstva pri nas. Že kar uvodoma in poudarjeno je omenil »godcove«, ki da jih ljudstvo ima še posebej rado. V bistvu gre za šale, pripovedovane ali igrane med plesnimi odmori: tradicija pa se je po svoje ohranila do današnjih dni v instituciji tako imenovanih humoristov, kakršnega naj bi imel vsak boljši ansambel (pri ansamblu Avsenikov je bil to zelo dolgo pokojni Franc Košir). Šale so bile v veliki meri erotične ali pa politične, seveda v najširšem pomenu besede; služiti so morale kmečki stanovski samozavesti. Žal so se skozi 19. stoletje v precejšnji meri pozabile, čeprav se da trditi, da je zgodnja slovenska novelistika kar precej same sebe utemeljila prav na godčevskem slovstvenem izročilu.

Aktualna etnološka veda skuša vrzel zapolniti, kolikor je pač to še mogoče, in Videčnikov popis stanja v Zgornji Savinjski dolini se odlično vključuje v ta prizadevanja – še posebej, ker vsebuje oboje: odslikavo godčevstva kot socialnega in kulturnega pojava ter zapise osebnih pričevanj in še posebej značilnih besedil. Treba je seveda računati, da je to prerez skozi neko tradicijo, kakršna je kot spreminjajoče se stanje obstajala nekje v začetku tega stoletja; natančen pretres bi v njej morda utegnil pokazati oziroma ločiti starejše od novejšega; prav tako je zelo mogoče, da najbolj drastičnih šal poročevalci niso niti povedali – ker le deluje tudi moralna samocenzura. Toda vse to, kar je zbrano, je še zmeraj izjemno dragoceno in svojevrstno pričevanje ljudske kulture polstandardnega ali celo substandardnega tipa, predvsem pa govori o izjemni ustvarjalnosti Savinjčanov, ne glede na njihovo gorsko zaprtost. Aleksander Videčnik je v nizu svojih tovrstnih »poročil« s tem zadnjim prispeval še en dragocen element k zavesti o zgornjesavinjski identiteti in dolina je vsekakor lahko – recimo temu tako – vesela, da živi v njej mož, ki je vse to delo opravil.

Uvodne misli

Gornja Savinjska dolina je bila poseljena že pred prihodom naših prednikov v te kraje. Ker je bila zelo gozdnata, so se ljudje v glavnem naseljevali v dolinah tam, kjer so že prejšnji prebivalci obdelovali zemljo. Po podatkih, ki temeljijo predvsem na listinah nekdanje gornjegrajske gosposke, se je poseljevanje hribovskih predelov pričelo šele tedaj, ko je zemljiška gosposka želela razširiti obdelovalne površine tudi na hribovske okoliše. Gosposka je želela, da s čimveč podaniki ugodneje živi, saj so le-ti skrbeli za oskrbo Benediktinskega samostana, ki je po letu 1140 predstavljal zemljiško gosposko za pretežni del obeh dolin ob Dreti in Savinji, Mozirje pa je tja do ožine med Savinjo in Celinami spadalo pod gospostvo Žovnek.

Hribovski prebivalci so si z velikimi napori pridobivali obdelovalno zemljo, jo dobesedno iztrgali gozdu; izsekavali so hoste, na površinah pa s »požari« pripravi zemljo za njeno rodnost. Še danes so med prebivalci znani postopki, ko so s požiganjem pripravljali zemljo za obdelovanje.

Od nekdanj je torej hribovec živel trdo in težko življenje. Oddaljenost od središč je bila druga okoliščina, ki je odločilno vplivala na njegovo življenje. Tudi kmetije so bile med seboj zelo oddaljene, posebno še v časih, ko se »hube« še niso delile. Gospodarstva so po volji gosposke ostajala nedeljena, saj so kot večje gospodarske enote pomenile gosposki večji dohodek.

Kasneje je zemljiška gosposka dovoljevala delitev gospodarstev na »pol, tretjino in četrtno hube«. Z delitvijo kmetij je prišlo do novih gospodarstev, torej novih domov in tako so se pojavljala že naselja, zaselki in vasi. Vendar pa je ostalo življenje na hribovskih kmetijah še naprej težavno, obdelovanje zemlje pa izredno naporno. Ko danes vidimo na kakšnih površinah so nekoč pridelovali hrano, se zdi to človeku komaj mogoče, vendar pa so ljudje z neverjetnimi telesnimi napori tudi to zmogli. Bile so le pridne roke in neskončna trdna volja, ki so omogočale življenje v tako surovih pogojih. Omeniti velja, da so hribovce še pred prvo svetovno vojno dolinski prebivalci marsikdaj omalovaževali, bržkone so se tudi zato zapirali v ozke skupine, ki pa so si med seboj neverjetno pomagale (soseska pomoč).

Tudi kultura oblačenja je bila drugačna ali pa se je vsaj dalje ohranila od tiste v nižinah. Ljudje so zaradi pomanjkanja denarja in zaradi prilagajanja naravi pridelovali surovine za oblačilne potrebe kar

doma. Volno so dajale številne ovce, lan so sejali in ga predelovali sami, tudi usnje so marsikje znali strojiti kar na kmetiji. Zato je dolgo obveljal običaj, da so krojači, tkalci, čevljarji prihajali v »štiro«¹ na kmetije, kjer so pripravili oblačila za vso družino. No, članov družine je bilo veliko, na kmetijah je bilo dosti otrok, pa tudi veliko poslov. Ni bilo redko, da je kmetija štela preko dvajset ljudi. Sicer pa so tiste čase hribovci morali biti zelo iznajdljivi. Zima jih je pogosto odrezala od sveta za nekaj mesecev. To je pomenilo odvisnost od lastnega znanja, tako v zdravlilstvu kot v živinozdravstvu. Tudi raznih rokodelskih spretnosti so se ljudje morali naučiti, saj ni bilo mogoče za vsako popravilo dobiti rokodelca.

Če bi primerjali nižinske prebivalce naše doline z višinskimi, še celo v času pred drugo svetovno vojno, bi kaj lahko ugotovili bistvene razlike. Če so hribovci ohranili veliko svoje prvobitnosti, so nižinski prebivalci, posebno še v trgih, te precej izgubili pod vplivom mestnega in trškega prebivalstva. Res pa je, da eni in drugi niso zapadli potujčenjanju; ostajali so narodno zavedni tudi v času hudih raznarodovalnih pritiskov.

Po drugi svetovni vojni so sicer marsikje zamrle stare šege in pozabljene so bile stare navade, vendar so včasih tudi »potihoma«² ljudje ohranjali spomin na nekdanje čase in šege. Razmere so hotele, da je vse, kar je bilo starega, »dišalo po naftalinu«, kot so dejali razni glasniki novega časa. Če so še pred drugo svetovno vojno povsod na vaseh prepevali, imeli svoja prosvetna društva in tako ohranjali svoj narodni značaj, so se časi po njej razvijali v slabo vsemu, kar je spadalo v tako »tradicijo«. Sredi šestdesetih let se je pričela gonja, podkrepljena s politično močjo, zoper tedanja kulturno-umetniška društva, češ da so preveč »čitalniška«. To je seveda lahko trdil le tisti, ki ni poznal narodno obrambnih stebrov prejšnjega stoletja, med katere nedvomno sodijo tudi čitalnice. Namesto društev so hoteli uvajati televizijske klube, ki naj bi prek malih zaslonov navdihovali ljudstvo z novo kulturo, ta pa je bila prav ljudem na vasi dokaj tuja in zato se klubi, ki so delovali največ po šolah, niso obnesli.

Ni se opozarjalo na ljudske vrednote v šegah, ni se posvečalo dovolj pozornosti kulturnim spomenikom, iskali so novih poti, kot da stare, ljudske, ne bi bile dobre.

In vendar: mnogo starih izročil se je ohranilo.

V razmerah nekdanjih hribovskih kmetij je odigrala družabnost veliko in pomembno vlogo. Ljudje so se le občasno srečevali v večjih skupinah ali množicah. Takšne priložnosti so bile največkrat pred cerkvijo ob nedeljah in praznikih. Prav zato je v dolgčas življenja moralo od časa do časa poseči veselje, rajanje in veseljačenje. Ljudje so si izmišljali razne priložnosti, da se poveselijo, mladi med seboj spoznajo, skratka, oprijeli so se vsake možnosti, da so se srečali in poveselili.

Največkrat so bile takšne priložnosti poroke, pred njimi pa fantovščine in deklinščine. Tudi žeganj in novih maš so se ljudje veselili. Razine družinske dogodke, kot krst, obletnice in podobno so seveda tudi praznovali. Fantje na vasi so svečarili in prirejali jajčarije, koledovanje in še bi lahko naštevali. Tudi sedmine niso potekale samo v znamenju žalosti. Prav zanimivo je, da še danes bedijo ob umrlem sosedu številni ljudje in pri tem niso kdovekaj žalostni, celo marsikatera neokusna beseda pade . . .

V družabnem življenju so imeli posebno mesto godci. V zadnjem času pridobivajo domači godci spet večjo veljavo. Na Ljubnem si Turistično društvo prizadeva obuditi spomin na godčevstvo, ki je bilo prav v teh krajih zelo razširjeno, domala v vsaki hiši zunaj trga. Ta prizadevanja bodo zanesljivo obrodila sad in pomagala oživljati dejavnost, ki je stoletja razveseljevala preprostega človeka. Domači godci zaslužijo to pozornost iz več razlogov:

- ker so bili popolni samouki,
- ker so prevzemali znanje iz roda v rod,
- ker so bili tudi sicer osrednja točka dogajanja na vsaki domači ali javni prireditvi.

Znani godec Janez Brgles – Žovne s Primoža s svojim sinom Ivanom

Domači godci so razen tega sami poskrbeli za glasbila, na katera so igrali, torej so jih kupili s svojim denarjem. Največkrat so seveda pri hiši že imeli kakšen inštrument in se nanj naučili igrati.

Razmišljanja o godcih bi želeli opredeliti na dva dela: na tiste, ki so igrali v stalnih skupinah, in na tiste, ki so v pri-

ložnostnem sestavu igrali na raznih prireditvah. Treba je omeniti, da so, denimo v Šmihelu nad Mozirjem imeli že leta 1911 godbo na pihala (ustanovili so jo pri Šumečniku), ki je pozneje, vendar le kratek čas, nastopala kot gasilska godba Mozirje. V tridesetih letih so spet v Šmihelu imeli godalni orkester, sestavljen iz domačih godcev. Povsem drugače

pa je bilo z godbenim sestavom »tostovrški pumpovci«² na Ljubnem. Ti so sicer nastopali v večji skupini, vendar so dejansko bili domači godci. Šele pozneje je prišlo do ustanovitve godbe na pihala na Ljubnem; ta je poslej igrala v popolnem sestavu.

V podkrepitev trditve, da je godčevstvo nasploh bilo med prebivalstvom zelo priljubljeno, kaže omeniti še druge godbene sestave, ki so delovali v dolini. Seveda vseh ni mogoče omeniti, le nekaj naj jih naštejemo: tamburaška zboru v Mozirju in v Radmirju, godbe na pihala v Mozirju, Nazarjah, Kokarjah, Gornjem gradu, na Ljubnem, v Lučah, v Solčavi, v Šmihelu in na Rečici. Razni orkestri so znani v Mozirju, Šmihelu, Gornjem gradu, Rečici in Ljubnem. Tudi jedro teh glasbenih sestavov so predstavljali »domači godci«, ki so v manjših skupinah sicer tudi priložnostno igrali. Skratka, prebivalci v Gornji Savinjski dolini so od nekdanj gojili glasbo tudi za ceno osebnih žrtev. Med te sodi najprej nabava glasbil, ki niso bila poceni, potem pa še prihajanje na vaje, ki so v večjih sestavih bile nujne. Tudi po več ur daleč so godci hodili na takšne vaje.

Poroka Franca Ugovška v Gornjem gradu leta 1910, na njej so igrali godci: Franc Be-zovšek, Janez Šetelj in Kvedrov Tomaž

Zato je treba osredotočiti pozornost na tiste godce, ki so doma igrali stare viže, torej na pamet, in so k sodelovanju pritegnili še kakšnega znanca ali soseda.

Domači godci so predvsem na svatbah predstavljali osrednjo pozornost in veljalo je reklo »kakrašni godci, takšna ohcet.« Med godci na-

jdemo prave veseljake, ki so z duhovitimi dovtipi zabavali družbo. Največkrat so si »bodice« izmislili, če pa je šlo za povsem določene obrede, so upoštevali ustaljena besedila in opravila. Veljalo je, da se godcu ne zameri tudi kakšna »kosmata«, zato so si marsikaj dovolili, več kot bi si sicer, če bi ne bili na prireditvi, največkrat svatbi.

Jože Čeplak – Jamnik igra na harfo, ki jo je izdelal Anton Jamnik, sicer znani izdelovalec glasbil na Jamah pri Gornjem gradu

Če povprašamo nekdanje domače godce, od kod jim glasbila, je največkrat odgovor, da so jih uporabljali doma že od nekdaj. Težje je bilo za trobila, ki jih niso izdelovali pri nas in jih je bilo treba kupiti. Za nekatera so pred prvo svetovno vojno pošiljali naročila celo na Dunaj. Da je bilo z godali lažje, pa tudi z brenkali, pove dejstvo, da je v dolini delalo kar nekaj izdelovalcev teh glasbil, ki so bili samouki. Dokaz najlažje najdemo v stalni razstavi samouka Jamnika na Jamah pri Gornjem gradu. Ta vsestranski spretnež je izdeloval vse vrste godal in brenkal. Opremil je kar cele sestave (tamburaške), naredil je celo harfo, oprekelj in se lotil izdelave harmonijev. No, podobnih izdelovalcev je bilo še nekaj v krajih ob Savinji in Dreti.

Število pevskih zborov, raznih tamburaških in drugih glasbenih skupin je bilo še pred drugo svetovno vojno daleč nad poprečjem v tedanji Sloveniji. Petje in godčevstvo imata torej v ljudeh globoke korenine, slednje posebno v hribovskih predelih.

Ob domači harmoniki (diatonične) so bile pri številnih domačijah citre, gosli in razna druga glasbila. Dopolnjevala so godbene sestave za razne priložnosti. Lahko bi celo trdili, da je k hiši kar nekako spadalo tudi kakšno glasbilo.

Kdo so bili domači godci?

Živiljenjske razmere so bile za kmečko prebivalstvo vseskozi slabše od tistih v trgih in mestih. Ne le da so trše delali, da so živeli v težjih razmerah, da je primanjkovalo denarja, ker so kmečke pridelke vnovčevali preko vrste posrednikov, da so se težje šolali, ker mnogokje sploh niso hodili v šolo zaradi oddaljenosti ali pa ker preprosto šole ni bilo, da so jih drugi prebivalci smatrali kot manj vredne v vsakem pogledu in so njihov položaj s pridom izkoriščali. Razmere na vasi so bile v socialnem pogledu zelo zaostrene, razlike med kmečkimi sloji pa občutne. Vaško prebivalstvo se je v glavnem delilo na gruntarje, male kmete, kočarje in oferje, slednji so bili odvisni od dnine ali pa so služili kruh z manjšimi rokodelskimi opravili.

Marčna revolucija leta 1845 ni prinesla vaškemu prebivalstvu nobenih sprememb, vsaj ne na bolje. Za kmečko delavstvo so sicer sprejeli leta 1852 poselski red, ki pa je ščitil gospodarja, nikakor pa ne posla. Pozneje je dr. Janez Evangelist Krek razgalil razmere na vasi tako v Črnih bukvah kot tudi v dunajskem parlamentu. Zahteval je hitre spremembe, žal pa je v glavnem naletel na gluha ušesa, saj so vsi odločujoči želeli še naprej izkoriščati poceni delovno silo, ki je z vasi bežala v mesta in se v raznih delavnicah ponujala tudi za skrajno podcenjeno vrednost.

Takšne razmere so mnoge mlade, največkrat premlade ljudi silile k iskanju zaslužka. Številni so se zato radi udinjali vaških godcem zaradi plačila, pa tudi prehrane, ki so je bili godci deležni ob nastopih. Nikakor pa ne smemo trditi, da bi godci bili zgolj nepremožni prebivalci vasi, mnogo je bilo med njimi tudi kmetov in seveda kmečkih sinov.

Treba pa je le poudariti, da je velika večina domačih godcev izvirala iz vrst hribovskega prebivalstva in da so prav ti bili najbolj iskani za razne večje domače prireditve, posebno svatbe.

Večje skupine so imele vodjo, ki je določal, v kakšnem sestavu bodo igrali, moral je seveda dobro poznati vse viže, ki so jih znali igrati. Le malokdo izmed godcev je znal brati note; drugače je bilo pri večjih skupinah na pihala, kjer so vodje skušali vsaj za silo naučiti godce branja not. Takšen primer poznamo tudi pri godbi na pihala v Lučah, kjer je vadil godce tamošnji učitelj. Prav posebno pozornost pa gre pripisati šmihelski godbi, ki je pod vodstvom kmeta Šumečnika prav tako že igrala po notah in to že pred prvo svetovno vojno.³

Godec je seveda moral imeti lastno glasbilo. To mu je predstavljalo skrbno čuvano »orodje«.

Šmihelski orkester okoli leta 1930. Na sliki so v sprednji vrsti (sedijo – od leve) Alojz Gregorc – Mihčev, Franc Vačovnik – Vodovski, Jože Lesjak – Lesjakov, Martin Visočnik – Bajdlnov, Ferdinand Visočnik – Bajdlnov. V drugi vrsto so z leve: Valentin Lesjak – Lesjakov, Valentin Goličnik – Hriberski, Miha Naroložnik – Naroložki, Franc Verbuč – Brbučev in Franc Goličnik – Hriberski. V sredini z violino, pa stoji vodja sestava Florjan Lesjak

Značilen za manjše skupine je bil sestav po vrsti glasbil. Vključevali so brez izjeme razna glasbila in jih »uštimali« v skupinski učinek igranja. Ni odveč poudariti, da bi marsikateri poklicni glasbenih premislil prej ko bi vključil tako naključno razpoložljiva glasbila v glasbeni sestav. Seveda pri vaških godcih ni šlo toliko za dovršenost zvena kot za učinek, ki se je kazal v živem plesu in dobri volji.

Glede starosti godcev niso poznali meja. Že otroci so lahko tolkli na boben in že v mladih letih so godci postali člani določenih skupin. Največkrat so to bili sorodniki, pogosto pa oče s sinovi.

Posebno veljaven je bil godec, ki je znal ljudi zabavati z različnimi smešnimi pesmimi, besedili in prizori. Skupine, ki so kaj veljale, so imele takšnega veseljaka stalno v svoji sredini. Poleg lastnih duhovitosti je moral poskrbeti še za potek dogodka ali prireditve, kot so ga velevalle navade in šege nekega okolja, te pa so bile v različnih predelih doline dokaj različne. Tako so v zgornjem delu potekale prireditve bolj po koroškem običaju; tod je prevladovalo koroško izročilo. Drugače je bilo, denimo v okolici Mozirja, kjer je bilo že čutiti vpliv štajerskega izročila. Seveda je temu primerno potekal spored prireditev, svatb, kr-

stov, družinskih, vaških in drugih slavij. Tudi na raznih romanjih so godci pomenili veliko sprostitiv. Vedeti je treba, da so nekoč ljudje romali tudi v oddaljene kraje in je tako popotovanje trajalo po več dni ali celo tednov. Sicer pa ni bilo narodne prireditve v času čitalniškega življenja, kjer ne bi prišli do veljave godci, čeprav so v središčih že uvajali razne godalne skupine, ki so tedaj veljale za nekaj več od domačih godcev. Lahko bi rekli, da so se naši ljudje znali povесeliti ob vsaki priložnosti, tudi ob takih, ko je marsikomu šlo na jok, denimo ob odhodu vojaških obveznikov.

Godci med vpoklicanimi na prvo svetovno vojno v Gornjem gradu

Nasploh so godci morali biti zdravi in krepki. Tedanje ohceti so trajale včasih tudi po teden dni in ves ta čas je bilo treba skrbeti za dobro voljo. Tudi poti svatov so bile dolge od ženinega doma do nevestinega, pa še kam.

Ljudje so godce različno poimenovali, pač po tem, s kakšnimi glasbili so igrali. Tako so, denimo v Solčavi rekli godbenikom, da so »plehovci«. ⁴ Šlo je za pihalno godbo, ki je igrala s pločevinastimi glasbili. Spet drugače zanimiv je naziv »Tostovrški pumpovci«. Nad Ljubnim je namreč zaselek Tolski vrh, domače ime za tamošnjega kmeta je Tostovršnik, kar smo že omenili; pri tej hiši se je iz roda v rod, godlo na več vrst glasbil. Ker pa so imeli v sestavi tudi »pumperdum«, ⁵ tako so rekli največjemu izmed pihalnih glasbil, so ljudje kaj hitro nagajivo rekli, da godbenik »pumpa«, igranje je pač zahtevalo večji dihalni napor. Podobno tako so dobile svoje ime tudi razne stalne skupine. Največkrat pa

je pri tem odigralo odločilno vlogo domače ime glavnega godca. Za takega je veljal tisti, ki je sprejemal naročila in zagotavljal udeležbo godcev, torej neke vrste organizator. Kot primer navajamo »Slovenski samski klub«, ki je deloval v Gornjem gradu še pred prvo svetovno vojno in je predstavljal močno oporo slovenstvu.⁶

Če se povrnemo sedaj še malo na razglabljanje o tem, kdo so bili godci, potem smemo trditi, da so bili pretežno iz kmečkih družin. Pozneje, ko se je uveljavila zaposlitev, denimo kot gozdni delavec pri veleposestvu Marijingrad ali kot poklicni žagar ali rokodelec, so se pogosto pojavljali med godci ljudje iz teh vrst. Zanimivo je, da je v godbenih sestavih delovalo le malo izobražencev, če ne upoštevamo nekaterih vodij skupin.

»Slovenski samski klub« v Gornjem gradu, pred prvo svetovno vojno. (Z leve) Alfons Ribič, Karel Mikuš, Ciglnov Egi, Jernej Videnšek, Anton Ribič – Ribičev, Franc Presečnik – Prodnikov, Tugo Rakuš, ki je skupino vodil. Poudariti velja, da so delovali izrazito narodno zavedno

Omeniti velja, da so tudi nekateri samouki veljali za ugledne glasbene »učitelje«. Tako je, denimo Anton Jamnik, ki je sicer izdeloval glasbila, bil pa je tudi vsestranski tehnični samouk, uspešno prenašal svoja znanja na razne skupine, predvsem v okviru godalnega sestava v Gornjem gradu. Hodil pa je tudi na Ljubno, kjer so ga kot vodjo zelo čislali. Vedo povedati, da so ga marsikdaj pozimi v visokem snegu nosili kam v hrib, ker je kot invalid težko hodil. Jamnik je slovel v času med obema vojnama, umrl pa je leta 1942.

Godci in šege

Že smo omenili, da so v raznih predelih naše doline ohranjali različne šege in navade, katere so godci na prireditvah, predvsem svatbah tudi upoštevali. Vendar pa je res, da so prav godci prenašali te različnosti v vse kraje in tako ni bilo jasne meje med enimi in drugimi navadami oziroma šegami. To je najboljše ugotoviti v poteku »šranganja« (plot), ki je spodnjem delu doline izrazil, v gornjem pa ne.

Povsod pa so poznali različne naloge vodilnih pri svatbah, med te so spadali: camar,⁷ starešina, in družica. Posebno v solčavskem predelu je bilo večje število »vodilnih« na svatbah. Camar je imel dolžnost poskrbeti za potek same ohceti, pri tem mu je izdatno pomagala družica, medtem ko je starešina imel neke vrste družinske obveznosti, saj je bil hkrati priča neveste. Marsikje so poznali dvoje starešin, eden kot priča nevesti, drugi pa kot priča ženina.

Osrednja dogajanja na svatbah so bila v zvezi z rajanjem na krancl⁸ (rej za krancl). Pri tem so spet imeli določene naloge starešine in camar. Naj na tem mestu povemo, da pri svatbah, ko se je možila vdova niso poznali navedene plesno-pevske sestavine. Lahko pa trdimo, da je bil rej za krancl izrazito koroški običaj, tudi po izrazu bi lahko tako skleпали. Ponekod imenujejo takšen ples »ples za venček«. Oglarjenje^{8a} je običaj, več ali manj poznan v vseh predelih doline. Lahko bi rekli, da morda bolj v spodnjem delu doline, kot v zgornjem. Gre za fantovski podvig, ko zapoje v čast ženinu in neveste, vendar pa nikjer ne sodijo med svate na ohceti. Največkrat jih namestijo v posebni sobi, smejo sicer plesati, vendar pa že okoli polnoči odidejo.

Godce so najeli pravočasno pred svatbo, saj so »ta dobri« bili zelo zavzeti. Reklo se je, da »so jih zaprosili«, ne naročili. Seveda so morali godci dobro poznati potek priprav in svatbe v določenem kraju, saj so pri tem, kot že rečeno odigrali glavno vlogo. O vsem tem bo govora v poglavju, kjer obujajo spomine nekdanji domači godci.

Za plačilo so se sporazumeli vnaprej, vendar pa je na uglednih svatbah »padlo« več kot je bilo dogovorjeno, saj so godci znali izvleči od svatov denarce na razne načine. Razen tega je starešina na koncu svatbe obvezno pobiral za godce in tudi za kuharice.

Da smo se osredotočili na svatbe je razumljivo, saj je prav to prireditev, na kateri so godci smeli marsikatero zašpičiti in so se tudi znali izkazati ne le z dobro glasbo, ali kot so rekli ljudje »bila je dobra viža«, pač pa tudi z raznimi igrami in dovtipi, ki so obdržali dobro voljo skozi

Ohcet na Rečici ob Savinji, po prvi svetovni vojni. Poročila sta se Alojz in Frančiška Jeraj. Godci so bili iz Gornjega Grada, žal pa ni bilo mogoče ugotoviti priimkov

nekaj dni in noči. Vsekakor njihovo opravilo ni bilo niti najmanj lahko. Sicer pa je bilo tako, da so godci morali sodelovati že pri fantovščini in tudi dekliščini, pa pozneje pri sprejemanju svatov in spet pri poslavljanju od njih.

Običajno so predstavniki ženina in neveste želeli od godcev le dobro in učinkovito igranje in sodelovanje, niso se pa spuščali v sestav godčevske skupine.

Od piščali do harmonike . . .

Ze v pradavnini si je človek želel zvokov, ki so mu godili in nekaj pomenili. V naši dolini je nahajališče najstarejše piščali, ki je bila najdena; gre za koščeno piščal ledenodobnega človeka, najdeno v Potočki zijalki pred kakimi šestdesetimi leti, ko je profesor Srečko Brodar odkrival skrivnosti te, sedaj tako znamenite jame.

Zelo stare so tudi piščalke iz lubja mlade ive.⁹ Te so kaj radi izdelovali pastirji in se na njih učili raznih viž in hkrati pričenjali spoznavati moč glasbe. V naši dolini so znane takšne piščali pod imenom »pišo«. K temu so radi dodajali še takoimenovani »prdec«: izdelovali so ga iz ivinega lubja, ki so ga potegnili z mlade veje in ga na prednjem koncu stanjšali u ustnik. To glasbilo je dajalo značilne zvoke, vendar pa se z njim ni dalo igrati takšnih melodij, rabili so ga kvečjemu kot spremljavo drugim glasbilom.

Kruphova ohcet v Šmihelu leta 1921. Na sliki so godci: Pavel Naroločnik, Franc Gostečnik in Janez Gostečnik – Šumečnik

Končno ne smemo mimo zvonov, ki so tudi neke vrste glasbilo. Ljudje so od nekdanj poznali pritrkavanje, »trjančenje« ob velikih cerkvenih slovesnostih ali tudi ob drugih priložnostih. Te navade se v naši dolini niso kaj prida ohranile, čeprav so jih nekoč poznali in nemalo je

bilo tistih, ki so bili tega igranja vešči. Ljudje vedo povedati, da so v glavnem dobro trjančili godci, ki so imeli posluh. Tako je veriga razvoja od otroka na paši do godca na prireditvi sklenjena.

Še nekako do tridesetih let, torej pred drugo svetovno vojno, so po dolini ohranjali poleg že naštetih navad tudi obhod skupine na dan svetih Treh kraljev. Tudi tu so sodelovali godci, saj so ob harmoniki prepevali znano pesem: »Iz Jutrove dežele je prišla gore ena nova zvezda velike svetlobe.« Pesem je bila razširjena predvsem v solčavskem predelu, še danes pa jo prepevajo tam preko meje, na Koroškem.

In končno, hribovski ljudje so znali marsikaj zanimivega narediti iz lesa, ki jim je bil stoletja zelo blizu. Zato ni naključje, da so se zaradi gmotnih stisk lotili izdelave raznih glasbil za lastne potrebe.

Zgodbe o godcih

Da so bili godci zanimivi ljudje, lahko sklepamo tudi iz številnih zgodb, ki še danes krožijo o njih.

Fran Kocbek je v svoji knjigi Savinjske Alpe (Celje, 1926) zabeležil dve zgodbi, ki ju povzemamo v skrajšani obliki.

Kako je godec v nebesa šel (iz okolice Sv. Florijana – Gornji grad)

Ob neki poroki je godec pred cerkvijo čakal na svate. Sprehodil se je po pokopališču in tam naletel na človeško lobanjo. Brcal jo je in pri tem izrekel vabilo, da naj pride na njegovo svatbo, torej ko se bo godec ženil. Pozneje je stvar premislil in se ustrašil svojega početja, pa se je zatekel k župniku po nasvet. Ta mu je dejal, da bo blagoslovil krožnik in žlico, oboje pa naj ponudi mrliču, če bo ta prišel na svatbo.

Ko se je godec ženil, je prišel na svatbo tudi povabljeni. Svatba je trajala kar tri dni in ko se je končala, je mrtvi dejal godcu, da se sedaj

Družica Marija Verbuč in camar Jakob Gregorc – Mihevčev na ohceti Reberske Neže v Šmihelu leta 1924

spodobi, da gre tudi on na njegovo svatbo, saj se bo ženil. Skupaj sta torej odšla na pokopališče do neke jame, v kateri sta najprej naletela na kotel, v katerem so kuhali človeške glave. Mrtvi reče godcu, da je tu pekel. Nadaljevala sta pot preko nekega gozda; tedaj mu reče mrtvi, da se naj nizko drži med hojo, ker bo na ta način preprečil usip kapljic z dreves, češ da se tu duše »vicaajo«. Med nadaljevanjem hoje dospeta do travnika, na katerem so se pasle suhe ovce, na naslednjem pa so bile ovce dobro rejene. Pa želi godec vedeti, zakaj je tako. Mrtvi mu odgovori, da so »ta lepe« ovce že v nebesih.

Kmalu prideta v neko hišo, kjer pusti mrtvi godca samega. Tako je bilo lepo urejeno, da se godec ni mogel nagledati tega razkošja. Ko se mrtvi vrne, ga godec vpraša, če bo treba že nazaj, češ on je

tukaj komaj eno uro, mrtvi pa je bil pri njem v gosteh tri dni. Želel je še ostati in tudi ostane. Ko spet pride mrtvi in ga vpraša, če želi oditi, godec ni bil pri taki volji. Šele v tretje se godec odloči oditi. Med potjo mu mrtvi reče, da je lahko srečen, ker ni v lobanje v peklu tako drezal kot v tisto na pokopališču. In ko je končno prišel spet na domače pokopališče, ni ničesar več razpoznal, tudi njega se ni nihče več spomnil, čeprav je zatrjeval, da se je šele pred tremi urami ženil . . . zdaj pa je na povsem drugem svetu! Po dolgem času so v starih knjigah zasledili, da se je ta godec ženil pred tristoletimi leti. Godec se je vrnil v hišo svatbe, tam ga je nevesta še čakala in ko sta si podala roke, sta se spremenila v prah, iz njega pa sta odleteli dve ptički . . .

Dva godca v mrtvašnici (iz Gornjega grada)

Na neki svatbi sta igrala dva godca, eden si je prisvojil vinar več od skupnega plačila. Med potjo domov sta ste sporekla zaradi tega vinarja, oba sta ga hotela imeti. Ker ju je spotoma presenetilo slabo vreme, sta se skrila v mrtvašnico, eden se je vlegel na preprogo, drugi na klop. Po polnoči so se v mrtvašnico priplazili roparji, da bi šteli naropani denar. Dali so ga na mizo in kmalu opazili, da niso sami. Zato je glavni ropar ukazal novincu, naj ubije godca na klopi, tistega v preprogi pa sploh ni videl. Tedaj zavpije godec na klopi »Pomagajte mi vsi mrtvi«, tisti v preprogi pa odgovori »že gremo«, tolovaji pa jadrno zbežijo in pustijo denar ležati. Eden roparjev se je vrnil k mrtvašnici in prisluhnil, ko sta se godca kregala za vinar . . . Ko je to slišal, je ropar povedal ostalim svoje skupine, da je v mrtvašnici toliko mrtvih, da niti vinar ne pride na enega, čeprav so nakradli toliko denarja . . . Ko so to zaslišali, so hitro vzeli pot pod noge, denar pa pustili obema godcema, ki se poslej nista več kregala.

Razlike v šegah in navadah

Že smo poudarili, da so se razne šege tudi na območju naše doline razlikovale med seboj. Seveda pa so se v določeni meri tudi prepletale, kajti prav godci so bili, ki so prenašali razne podrobnosti iz kraja v kraj. To je posebno zaslediti v nekaterih zdravicah, ki so jih peli na svatbah.

Je pa tudi razlika v pojmovanju vloge camarja; tako najdemo še različen način izbire in poimenovanja prič, povsem različni pa so tudi postopki ob raznih priložnostih.

V solčavskem predelu rečejo družici »svat'vinja«, camar je lahko eden od starešin, ki ima sicer enake organizacijske naloge kot v drugih okoljih. V Solčavi so torej poznali »moža« (priči), dva »družca« in dve »družici« ter camarja. Kot kaže, so drugod camarja izbrali zunaj kroga prič. Zanimivo je, da mora svatvinja v solčavskem koncu biti starejša, že omožena ženska, medtem ko je v drugih okoljih družica dosledno ne-

»Kranclovki« na poroki Žmavc – Semprimožnik v Gornjem gradu leta 1907. (Z leve) Marija Požarnik – Ofrska Mica in Marija Krebs – Krajnerca

poročeno dekle. Razlike so opazne v sprevedu, ki krene k poroki v cerkev. Tako je na Solčavskem spredaj godec, sledita moža, camar in ženin, nato oba družca, svatvinja in nevesta, obe družici, potem svatje v dvoje in nato njihove žene, prav tako v pari. V takem vrstnem redu gredo tudi iz cerkve. Lahko torej sklepamo, da so se prvič zbrali svatje po cerkvenem obredu v gostilni, kjer ima starešina (besednik) lep govor. Ta ni veljal, če ni bilo slišati ihtenja in videti solza v očeh . . .

Po opravljeni poroki gredo torej vsi svatje iz cerkve, ženin in nevesta pa še malo pomolita.

Običaj šranganja so tudi poznali, vendar kar v samem kraju; znano je bilo, da so kaj radi nevesto in družici ugrabili in nato zahtevali odkupnino.

Da so v zgornjem delu doline te obrede opravili kar v Solčavi je razumljivo, ker so pač tam okoli domovi zelo oddaljeni, ali drugače, oddaljenost kmetij med seboj je velika. Zato je bilo dosti svatb kar v dolini.

Prvi ples je v osmici, to narišejo na tla sobe, kjer je svatba. Plešejo le: ženin in nevesta, camar in svatinja ter oba družca in družici, ostali svatje se umaknejo k steni. Camar vrže godcem goldinar, vzame klobuk z glave, na njemu sta dva šopka s pol metra dolgim belim trakom, z njima napravi po podu znamenje križa in zapoje:

*Zdaj bomo začeli v imenu Boga,
očeta in sina in svet'ga Duha.*

Njemu sledijo ostali omenjeni, ob vsakem začetku plesa vrže moški iz para godcem goldinar in zapoje zdravico. Plesu po osmici rečejo, da »plešejo po krivi viži«. Tako sledi potem, ko je camar z zdravico povabil k plesu vse svate, splošno rajanje.

Ko je ohceti konec, je »rajtnga«: vsak izmed svatov plača enak delež, le camar in oba družca plačata goldinar več. Prej še sledi barantanje starešin s camarjem za vino, nato pa pobiranje denarja. Tudi tu poznajo ponovitev »male« ohceti čez sedem dni, le da ne rečejo temu »jesih«, ampak »umivalca«. Na to jih povabi camar, ki mora tudi tokrat skrbeti za dobro vzdušje.

Ohcet pri Rezarju na Ljubnem okoli leta 1925

Seveda imajo glavno besedo godci, vsaj kar se tiče raznih poljudnih zdravic in šal.

Bralec bo kaj lahko opazil razlike v oblikah in vsebini raznih običajev v različnih delih doline. Če smo doslej opisali поблиže tiste iz solčavskega predela, bi kazalo posvetiti še nekaj pozornosti načinu poteka svatb v okolici Ljubnega, Mozirja in sploh v nižinskem delu doline.

Ne le da so razlike v samem poteku, tudi v izrazju so opazne. Tako je vloga camarja veliko bolj zahtevna, saj leži dejansko vsa priprava in izvedba ohceti na njem. On »naprosi« godce, kuharice in strežno osebo, seveda pa vso prireditvev neposredno vodi. Ob njem je družica, ponekod ji reko tudi »kranclovka«, saj nosi ves čas svatbe venček (kranclj), torej edina poleg neveste, vse do trenutka, ko camar napove, da bodo »kranclj dol plesali« (ponekod »rajali«). Običajno sta starešini oba očeta mladega para, vendar je še pomembna mati neveste, ki ji v nižinskem predelu poreko »staršnela«, v gornjem koncu doline pa »mat' ta š'roka«. Staršnela odpre ples s camarjem, kot neke vrste predstavnica neveste. Spet pa ima mati ženina dolžnost, da pri prihodu neveste na ženinov dom preda »ta mladi« ključ in pogačo, to opravi kar na pragu hiše. Če poreko obračunu na svatbi v solčavskem predelu »rajtnga«, je to v mozirskem koncu »larma«. Tudi tu določijo camar in starešini delež vsakega svata in ga potem tudi pobero.

Približno tako je tudi v okolici Ljubnega. Besedo kranclj izgovorijo največkrat kot »krencl«.

Žal je tako, da se po teh običajih danes nič več ne ravna in jih tudi v glavnem ne poznajo. Nekoč so godci iz okolice Mozirja veliko godli na raznih prireditvah v Šaleški dolini, zato so tudi s tem prenašali iz kraja v kraj običaje in njih vsebino. Ljubenski godci pa so igrali veliko v zgornjem delu doline, pa tudi na Koroškem, preko sedanje državne meje. Tudi na ta način so se prepletali običaji in pesmi tostran in onstran Olševe.

Imena nekaterih viž iz doline

Starejši godci se še vedno spominjajo raznih imen za priljubljene plesne viže. Med njimi so najpogosteje omenjali naslednje: Ojsterčan – valček, Koroški valcer, Herkules – valček, Plesalčica – polka, Bledi mesec – valček, Popotna – polka, Ktajčmajster – polka, Na planincih sonce se sije – valček, Videl sem jelena kopit' – polka, Sneženi valček, Tirolska polka, Marijin valček, Radecki valček, Bunepetrus polka, Dunardu – valček, Vilminova polka, Čast radosti – valček, Mladi vojaki – marš, Donaveln – valček, Savski valovi – valček, Čez hribe in doline – polka, Triglav – marš, Teče vodica – polka, Tezezin valček, Židana marela – polka.

»Tostovrški pumpovci«, takoj po prvi svetovni vojni, ko jih je vodil Martin Brgles s Primoža. Levo stoji z bobnom – drumlo Krajnček iz Ljubnega. Sedijo pa Kadunc, Martin Brgles – Žovne, Franc Brgles – Sušnik, z bobnom Matija Drobež – Škrbinčev, Jože Grmadnik – Buzevnak, Kumeršek, Tomažovc, Janez Podlesnik – Petovčki, Jože Tostovršnik in Starovršnik

Kot domnevamo gre tu za komade, ki so jih zvečina igrali tudi tamburaši.

Malo jesti – valček, Kapus – polka, Preso – galop, Repa – tango solo, Žganci – štajriš, Begunci – vesela koračnica, Kolerada – valček,

Polenta – vsa sila. Ta imena izvirajo iz okolice Kokarij, povedal pa jih je Albin Bačec.

Domači godalni orkester je na neki veselici v Nazarjah igral tele komade:

Veseli kmet – koračnica, Jesenski manever – valček, Deutschmeister – koračnica, Južne cvetlice – valček, Domovinska – mazurka, Ne zabi me – polka, Fonograf – valček, Avtomobil – galop. Očitno gre pri teh komadih za glasbo po notah, ki so bile nabavljene v Avstriji. Veselica je bila v letu 1909 pri Bohaču.¹⁰

Seveda je to le delček imen, ki so jih uporabljali za razne glasbene komade v dolini. Razen tega velja omeniti, da so igrali zelo znano polko »štrufelag«, dalje so uporabljali za polko ime »fijavka«, posebno hitra pa je bila »ta šisava polka«.

Domači godci iz prejšnjih časov so žal že ostareli ali pa so že pomrli, zato je težko ugotavljati imena raznih domačih viž. Vendar pa je uspelo po godcu Jožetu Brglesu zapisati še tale imena komadov. Valčki (bolcarji):¹¹ Cvetlica, Marinvalček, Bistričan, Notranjski, Lučki, Stari bolcer, En dan življenja, Pastirčan, Drugi, Lastovka, Kukavca, Mačje trpljenje, Trinkvalček, Venček slovenskih. Polke: Štorgleva, Lizika, Stara, Štrta, Valenci, Domača, Koroška, Gornjegrajska, Židana marela in Karlņova. Marši (koračnice): Vimplajpvin (Wien bleibt Wien), Šraml, Holchaker, Vojaški pozdrav, Štefan, Deseti, Nevestin, Altkamraden.¹² Imena so pisana po domače, čeprav je jasno, da je veliko teh komadov iz skladb, ki so jih tedaj igrali po notah. Te so potem po posluhu priredili in jih igrali.

Kot je vedel povedati znani citrar in godec Mlačnik – Sabodin iz Krnice nad Lučami, so tam radi plesali »Treplan«, to je bil zelo hiter ples. Napovedali pa so ga tako, da je godec zapel:

*Stara češna oklešena,
gor je baba 'bešena,
kdor jo bo pa dou uzeu,
zagvišno ženo bo dobiu.*

To je torej bila neke vrste napoved treplana.

Ko pa so pričeli s plesom »zibnšrit«, ki je mimogrede dobro poznan tudi v drugih predelih Slovenije, pa je godec zapel:

*Ko sem v šolo hodila, pisat sem se učila,
ena, dve, tri, štir, to so moje pisanke . . .*

V lučkem koncu so veliko plesali še Hudičevo polko, Jaz pa grem (polka), Šošterpolko, Špicpolko in Drglco, pri kateri so na določen takt udarili z golo ob tla. Sicer pa so dobro poznali še Polštertanc; temu so

rekli v okolici Mozirja Poušterples, kar je že nekoliko poslovenjen izraz.

Poroka Franca Žmavca – Semprimožnika leta 1907 v Gornjem gradu. Na sliki so godci (z leve) Franc Bezovšek, neznan, Janez Šetej, Anton Bezovšek – Žrelonc, Anton Rajten – Krtina

Ne bo odveč omeniti še tudi seznam komadov, ki so jih igrali v okolici Ljubnega, sestavil ga je Maks Orešnik, zelo znan godec. Navedel je med drugim tele komade: Ojsterčan (valček), Koroški bolcer, Herkules (valček), Plesalčica (polka), Bledi mesec (valček), Hardeveln (valček), Ktajčmajster (marš), Snežen (valček), Tirolska (polka), Viminova polka, Čast radosti (valček), Sibanska rožica (polka), Čez hribe in doline (polka), Teče vodica (polka), Žalostna marela (polka), Prvi jutrzni valček, Pesem zagorska; nekaj komadov pa smo že navedli.

Značilno je, da so v okolici Mozirja, posebej pa še v Šmihelu igrali razne komade, ki so bili pisani za godbo na pihala, seveda so jih nato zaigrali, po posluhu, zato so tudi imena izvirnih skladb popačili, ta so bila predvsem nemška. Znano je, da so prav Šmihelčani za svojo godbo na pihala že leta 1911 kupovali note na Dunaju ali v Pragi. Domači godci, ki so povečini sestavljali godbo, pa so prenašali te skladbe v preprosti izvedbi na razne prireditve in jih poimenovali takole: Fišer is klajne, Vim plaj Vim, Naj fatrland, mit gut un blut, turnermarš, Dundenval, hercjohan, binehaus in podobno. Iz popačenk je kaj lahko spoznati naslove komadov, pretežno avstrijskih koračnic.

Družabne igre

Jože Brgles se tudi še spominja raznih družabnih iger, ki so jih uprizarjali na ohcetih in drugih veselih prireditvah. Te so denimo: Ženitev, Kovanje mule, Vedež, Mlatiči, Mlin, Brus, Robot, Frizer, Prodaja rac, Radovednost – ogledalo, Pod dekno, Vlivanje zvonov, Vštimo vanje orgel, Tat in berač, Mrzlo večerje, Prišit kozarec in Vojaški. Pri teh igrah so seveda godci imeli glavno besedo.

Občevalni jezik godcev je bil zelo pester, včasih tudi duhovit. Seveda se tu pojavljajo skovanke, pa vendar, tudi te je treba ohraniti, ko gre za spomin na domače godce. Tako so rekli »Če je vižen, bo že godek«. Beseda »vižen« je tu uporabljena kot da ima nekdo posluh za glasbo. Ponekod opazimo tudi izraz »vižov«, kar pomeni smiselno isto, le uporaba besede je vezana na drug kraj (predel). Godci so igrali največ »iz fraj glave«,¹³ kar pomeni – na pamet. Če so katero na novo pogruntali, so rekli »V družbi so prinesli kako vižo nanovo«. Če je kdo bil pozabljen, so rekli da je »pozabeten«.

Lepa nedelja v Lepi njivi pred prvo svetovno vojno

Še nekaj opisov družabnih iger, ki so jih na raznih prireditvah vodili godci. Največkrat so bili družbi v posmeh tisti, ki so o poteku iger malo vedeli. Treba je reči, da nobena teh iger ni bila žaljiva, da so mno-

ge bile povezane z vodo, se pravi, da je bil nekdo deležen mokrega »pozdrava«.

Ženitev

Godci so tiste ženske ali moške, ki so bili godni za ženitev, poslali iz sobe. Med tem so iz družbe določili dekleta ali fanta, ki naj bi bil par tistemu, ki je zunaj. Nato so poklicali iskalca zakonskega druga v sobo in ga vprašali, kdo izmed navzočih je njemu namenjen. Če je ugotovil (ugotovila), so zaigrali poskočno polko, če pa ni, so ga (jo) poslali iz sobe na ponovno spraševanje. Seveda so med tem skrbno pazili, da ni mogel nihče prišepetavati. Tako so to večkrat ponovili, običajno do trenutka, ko je kdo od tistih, ki so iskali zakonske druge, uganil »svojega«, pač tistega, ki so ga določili godci. Če pa nekdo ni in ni uganil, ga je godec z metlo in raztrganim košem »ven pometel«.

Kovanje mule

Dva moška so pokrili z odejo, pod njo sta predstavljala mulo, ki so jo godci privedli v sobo, da bi jo kovač podkoval. Kovač je imel razno orodje, ne ravno kovaško, tudi on je sodil med godce. Seveda je imel mojster še vajenca, tega so izbrali med mlajšimi svati, saj poteka igre ni poznal. Vajenec je moral poddržati nogo mule, da bi jo mojster lahko koval. Pri tem je mula hudo ritala in otepala z nogami, marsikdaj je ubogi vajenec nekajkrat padel, preden so mulo uspeli podkovati. Lahko si predstavljamo zbadljivke, ki so padale ob tem na »vajenca«.

Vedež

Godci so dva izmed svatov pripravili, da sta predstavljala konja, ki vse ve in zna odgovoriti na vsa vprašanja in napovedati prihodnost vsakemu izmed svatov, le za nevesto in ženina niso želeli napovedovati prihodnosti.

Spet sta se dva moška postavila drug za drugim, čeznju so vrgli odejo in taka ju je privedel godec v sobo pred svate, ki so konja bučno pozdravljali. Namesto konjske glave je tisti spredaj na roki imel zavezano culo v obliki glave in z njo prikimaval ali odkimaval na vprašanja godca, ki je vodil prizor. Seveda so pričeli s spraševanjem o posameznem svatu, pri tem nista bila izvzeta ženina in nevesta. Vprašanja so se glasila, denimo takole: Je Francelj zvest svoji ženi?, ali Miha rad pogleda čez plot, koliko otrok je sojeno temu ali drugemu paru iz družbe? Vprašanja so včasih postala tudi kočljiva, saj so se ljudje med seboj poznali in vedeli vse drug o drugem. Vendar pa, do žalitev ni smelo priti!

Ljubenski godci leta 1912 med vojaškimi veterani

Mlatiči

Sredi sobe so postavili klop, pod njo je bil pokrit godec, ki je na obeh rokah imel nataknjena oblačila, na eni ženska, na drugi moška. Običajno so takšno »lutko« poimenovali z imenom koga izmed znanih sosedov. Godec – mlatič je tedaj moral z obema rokama tolči v taktu, kot so to počenjali mlatiči. Delo godca pod klopjo nikakor ni bilo lahko, zato je bil po igri bogato nagrajen s pijačo.

Mlin

Godec je legel na klop, pokrili so ga z rjuho iz hodnega platna. V rokah je imel palici in je z njima tolkel po nogah klopi, tako kot ropoče mlin. Drugi godec je bil mlinar, ki je svatom razkazoval kakovost mlin-skih izdelkov na krožniku in če je radovednež le preblizu pogledal na krožnik, je mlinar pihnil v moko in seveda je dobil gledalec kar dosti moke v obraz in na obleko. Bilo je torej obilo krtačenja ob smehu ostalih svatov.

Brus

Godec se je oblekel v brusača in pripeljal drugega v sobo kot samokolnico (držal ga je za noge, z rokami pa je možakar oponašal hojo). Že

sam prizor je pripravil navzoče do smeha. Nato se je namestil na klopi in z dvema pokrovkama drgnil v smeri urinega kazalca, da je žvenketalo in ponazarjalo vrtenje brusnega kamna. Bruslač je pridno brusil razne nože na pokrovkah in tistemu, ki je pokrovke vrtel, nenehno vli-val vodo v usta, da je ta lahko brizgal po »brusnem kamnu«. Bilo je do-sti mokrote in veliko smeha.

Robot

Nekoč so zanj uporabljali izraz »električni deda«. Godec je nekoga, ki je imel malo smisla za igranje, prinesel sredi sobe in ga trdo postavil na tla, saj bi naj bil to robot. Ta se je gibal izključno le na namig godca. Nato sta se pojavila dva kupca, ki bi robota želela kupiti za delo doma. Ogledovala sta ga z vseh strani in pri tem dregala vanj, tako da je ta krepko zamahnil in oba podrhl na tla. Jedro vsega je bilo barantanje za ceno.

Frizer

Godci so naredili veliko britev iz dve letvic. Eden je oblekel belo oblačilo in ponazarjal brivca. K njemu so pripeljali kosmatega, da bi ga obril. Najprej ga je s čopičem za beljenje namilil s smetano, ki je bila pomešana z jajci. Namaz je potem brivec odstranjeval kot bi bril in kos-matemu mašil »milnico« v usta. Včasih so hkrati brili dva, kar je seveda povzročalo še večje navdušenje med navzočimi.

Prodaja rac

Nekaj mlajših moških je nizko čepe oponašalo race. Prišli so kupci in tehtali živali, pri tem so seveda hudo barantali za ceno. Že samo zbi-janje cene je bilo zelo zabavno, saj so pri tem kot prodajalci sodelovali godci, nabrisani z vsemi žavbami, kupci pa navadno niso imeli ustreznega besednega zaklada. Ko so vzdigovali (tehtali) »race«, je nekdo iz-med godcev prav tiho postavil eni izmed njih posodo z vodo in ko jo je kupec položil nazaj na tla, se je z zadnjo platjo znašla v vodi . . . God-ci so pri tem trdili, da race zelo ljubijo vodo.

Radovednost

Godec je prišel v sobo z velikim košem na rami. Razglasil je, da ima v košu osla. Kdor ga želi videti, naj si ga kar pobliže ogleda. Seveda ni manjkalo tistih, ki niso poznali zvijače. Marsikdo je torej želel videti to žival – da je za osla v košu le premalo prostora, so mnogi menili in si stvar ogledali od blizu. Tedaj je godec koš odkril, v njem je bilo og-ledalo in radovednež se je prepričal, da vidi sebe. To je spet povzročilo veliko smeha in zbadanja na račun nepoznavalca godčevskih zvijač.

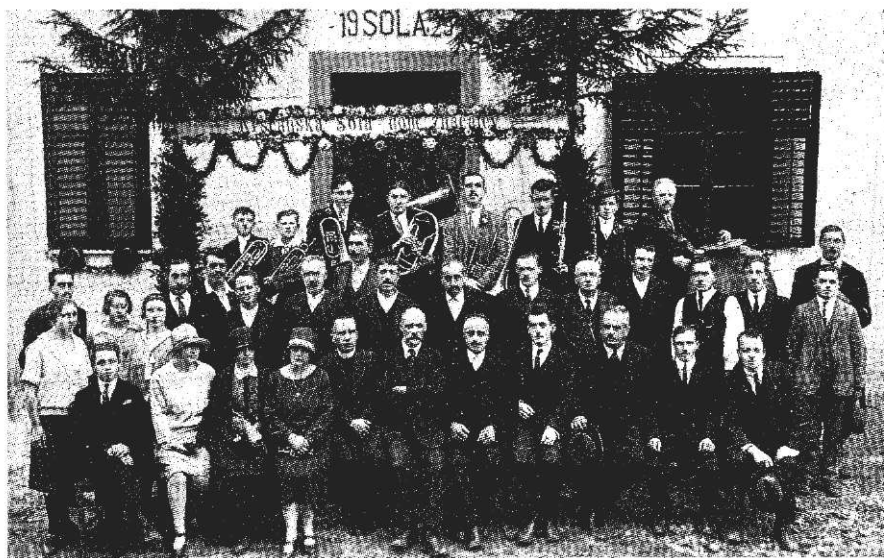
Ulivanje zvonov

Nekaj svatov je sedlo na klop sredi sobe. Vsak je predstavljal zvon s posebnim zvenom (durom). Godec je želel zvonove uglasiti in je zahteval, da dajo vsak svoj glas. Te je potem »uštimaval«, dokler niso po njegovem bili pravilno uglašeni. Seveda so drugi navzoči sodelovali in pomagali z nasveti godcu do pravega sozvočja.

Podobno so uglaševali tudi orgle.

Prišit kozarec

Godec je razglasil, da bo na strop sobe prišil kozarec, poln vina. Kdor ne verjame, naj pride pogledati. Sredi sobe je postavil stol in vzel poln kozarec, šivanko in predivo (nitko). Delal je tako kot bi res hotel šivati. Ko je kdo izmed gostov z zanimanjem gledal v strop in čakal, da bo godec kozarec prišil, je ta kozarec spustil in vsa tekočina se je seveda zlila na oprezujočega.

Godci iz Lepe njive ob otvoritvi tamošnje šole pred drugo svetovno vojno. Stoje z leve: Nanda Visočnik – Bajdl, Martin Visočnik – Bajdl, Franc Pečnik – Ograjski, Gregor Pečnik – Ograjski, Lojz Mikek – Acman, Albin Gregorc – Mihevc, Jože Podvratnik – Mlačnik in Anton Podvratnik – Mlačnik

Gost in tat

Sredi sobe postavijo godci mizico in stol. Vse mora dajati videz, da gre za mizo v gostilni. Kmalu pride imeniten gospod in sede za gostinško mizo, naroča pri natakarju razne jedi in pijačo. Ob tem bere časo-

pis, vanj je zelo zatopljen, to pa izrabi tatič, ki je seveda spet godec in z mize postopno krade vse kar je kaj vrednega. Tudi koščke hrane in pijačo. Gospod si prižge cigaro, godec (tatič) jo mirno kadi naprej; gost postavi tobačnico poleg sebe, tatič jo hitro spravi v svoj žep in tako nadaljuje krajo zamišljenemu gospodu. Ko ta na nič ne »porajta«, mu prižge tatič še časopis. Ogenj le opozori gospoda, da nekaj ni v redu, zato se jadrno umakne skozi vrata in zbeži.

Rentgen (operacija)

Tako so imenovali prizor, ki so ga na raznih prireditvah, posebno pa na svatbah, radi prikazovali. Med vrata so napeli belo rjuho, zunaj v veži pa so postavili močno svetlobo, da je na platnu bila zelo dobro vidna senca človeka, ki je bil v tem primeru bolnik. Zdravnik je po rentgeniziranju ugotavljal razne bolezni in predlagal operacijo. Vse to se je videlo kot senca in nato je sledilo odstranjevanje raznih predmetov iz bolnikovega telesa: ven so metali verige, kline, posodo, jedilni pribor in podobno. Godec, ki je igral zdravnika, je seveda močno pretiraval v ugotavljanju bolezni in potrebnih ukrepov. Ponavadi so po zaključku operacije razglasili ali smrt (»operacija je sicer dobro uspela, le bolnik je ni prenesel«) ali pa se je bolnik ves čil prikazal med prisotnimi. Marsikje so nato vso »kramo«, ki je bila v operirancu odveč, pripeljali s sa-

Jajčnica pri Sv. Florjanu po prvi svetovni vojni. Na sliki so godci iz okolice Ljubnega (z leve) Franc Brgles – Sušnik, Martin Droblež, Gregor Petovčki, Martin Brgles, Janez Brgles, Konstantin Brgles, Janez Tostovršnik, Maks Volovljek – Božič, nepoznan, Martin Jordan.

mokolnico v sobo na ogled, zdravnik (godec) pa je razgibano razlagal težave pri opravljenem »strokovnem posegu«.

Opisani prizor je ponavadi zelo uspel in sprožil dolgotrajen smeh.

Ni potrebno opisovati še več družbanih iger, ki so jih godci vodili, saj gre povsod za razna presenečenja in prizore, ki naj bi vzbujali smeh pri gostih. Mnogi prizori so imeli povsem določen smisel in poduk. Treba je pač razumeti, da so se te stvari dogajale tedaj, ko ni bilo ne radia in ne televizije, razmeroma malo časopisov, ko so skratka ljudje kar hlepeli po razvedrilu in so take igre prav zato imeli radi. Da bi bili izvirni, so si godci nenehno izmišljali nove prizore.

Za današnje čase bo marsikdo menil, da so bili opisani prizori nezanimivi, tedaj pa je bilo le malo sredstev, s katerimi se je dalo prikazati kaj veselega in razvedrilnega. Zato so godci tudi uporabljali, denimo, vodo, moko, smetano, vino in podobno, kar so pač imeli pri roki. V igrah pa so iztržili marsikateri denar, saj so, denimo, britje, brušenje nožev in podobne »usluge« zaračunavali. Tako pridobljen denar so si godci med seboj razdelili.

Spomini godcev

Jože Brgles – Kugovnik

Med najzanimivejše še živeče stare godce sodi prav gotovo Kugovnik, ki kmetuje tam visoko pod vršaci, na Planini.¹⁴ Morda botruje njegovi duhovitosti poleg vesele nravi še odmaknjenost od vsakdanjega vrveža. Kot dober godec je znan daleč naokoli in je dejansko steber ljubenskih godčevskih prireditev.

Kot kmečki otrok se je naučil igranja na harmoniko od svojih prednikov, sedaj pa z veliko vnemo prenaša to znanje še na potomce.

Spominja se, kako so godci že pred zadnjo vojno (drugo) v okolici Ljubnega množično nastopali, imeli so tudi svojo godbo na pihala, ki jo je vodil znani glasbenik in skladatelj Ante Tevž. Sicer pa so godci ostali zvesti svojemu izročilu in so v glavnem godli po raznih svatbah in drugih domačih prireditvah.

Jože Brgles je že z dvanajstimi leti pričel igrati na harmoniko. Zanašal se je na svoj posluš, saj not ni poznal in tudi ni bilo nikogar, ki bi ga te večšine naučil. Največ viž je povzel po pesmih, ki so jih doma prepevali ali pa igrali, saj so njegovi bili godci že nekaj rodov nazaj. Zato tudi Jože ni želel biti izjema. Največ so se z njim ukvarjali trije

strici, ki so tedaj že bili zelo znani domači godci, po njih se je zgledoval. Sicer pa so godli sorodniki tako po materini kot po očetovi strani. To je sodilo k družini.

Pa še nekaj je bilo značilno za tedanje hribovske kmetije. Domala vsaka je imela v hiši kakšno glasbilo. Največkrat harmoniko, pogostne pa so bile tudi citre in pozneje še kitare. Tako je lahko vsakdo segel po glasbilu in že so doneli zvoki vesele glasbe v kmečkem domu.

Že pred prvo svetovno vojno, tako je Brglesu pripovedoval stric Martin Brgles, so godci skušali zaigrati še druge skladbe, ki so sicer bile znane po svetu. Iskali so pogosto glasbenika, veščega branja not. Tako so v ljubenski okolici radi vabili medse znanega izdelovalca glasbil in izumitelja Antona Jamnika z Jam nad Radmirjem. Ker je bil Jamnik invalid, so ga v zimskem času v hrib kar nosili. Za Jamnikom je postal neke vrste kapelnik Martin Brgles, seveda le za domače ali takoimeno-vane ljudske sestave.

Godci so radi iskali nove viže, saj je le tak godec nekaj veljal, ki je veliko viž znal. Radi so rekli: »Ta je pa prinesel novo vižo«, to pa je že nekaj pomenilo. Sploh so strogo razlikovali tiste, ki so bili »vižni« (so imeli posluh) in one, ki to niso bili. Pravili so: »Kdo je vižen, bo tudi godel«. Sicer pa je veljalo, da so »igrali s fraj glave« (na pamet). Če se je v hiši dobro igralo, so rekli, da »je fajn viža«. Pravo doživetje so seveda bile ohceti. Tedaj je s hribov donela glasba, zlasti če so godci šli po svate. Če je bil godčevski sestav ustrezen, so se delili na dve skupini: ena je šla po nevestine, druga pa po ženinove svate.

Svatba (ohcet) je bila dobro pripravljena prireditelj, ki je ponekod trajala po več dni. Ni treba posebej poudarjati vloge, ki so jo pri tem imeli godci. Poskrbeti so morali za dobro voljo, ne le za živo glasbo, temveč tudi za razne družabne igre in druge nakane, ki so vzbujale smeh in veselje. Kugovnik se spominja nekaterih iger, ki so bile priljubljene. Med nje sodijo: kovanje konj, mlatiči, mlin, brus, prodaja rac in podobne domislice. Včasih so presenetili svate z novico, da so godce ukradli. To so največkrat sporočile kuharice, seveda so morali svatje godce odkupiti, če so jih hoteli imeti.

Od starih viž, ki so jih godci igrali po spominu in izročilu, navaja Kugovnik tele: Cvetlica, Bistrčan, Lučki bolcer, Pastirčan, Lastovka, Mačje trpljenje. Med najbolj značilne sodi Štajerš, ki ima včasih preko 40 kitic.

Seveda so bili nekateri godci večji sprotnega skladanja raznih besedil, ki so jih nato peli po kakšni znani viži, čemur je veljala posebna pozornost in takšen godec je bil tudi zelo iskan.

Jože Brgles – Kugovnik je še sedaj marsikje navzoč, če gre za obujanje starih godčevskih navad in igranje starih, že pozabljenih viž.

Jakob Ermenc
iz Gornjega grada¹⁵

Odraščal je na kmetiji v okolici Florjana pri Gornjem gradu. Izučil se je čevljarskega poklica, vendar je skupaj s starim očetom delal tudi kot tesar v »štiri«, kar pomeni, da sta bila neke vrste potujoča rokodelca. Njegovo otroštvo je bilo hudo, pač v znamenju zaničevanega nezakonskega otroka, kar je tedaj na vasi bilo čutiti na vsakem koraku. Morda je prav ta osama povzročila v malem Jakobu potrebo po glasbi. Ko še ni dopolnil trinajst let je že segel po harmoniki in se zgledoval po sorodniku Francu Ermencu, ki je znal dobro igrati harmoniko. Odličen posluh mu je pomagal in kmalu je že igral za zabavo na vasi. Ker je tudi lepo prepeval, se mu je svet nekoliko odprl in pridobil je prijatelje, kmalu so ga pričeli vabiti na svatbe, čajovke, »fantovšne«, »deklišne«, jajčarije, svečarije in še na razne druge družinske praznike, kjer so želeli ob glasbi kaj proslaviti. Svoje delo kot godec je jemal resno in se je nanj tudi vedno pripravil, saj je moral vedno kaj novega domisliti, da je bilo veselo. Posebno zahtevno je bilo sodelovanje na svatbah, kjer si je godec lahko sicer marsikaj privoščil, vendar ni smel biti žaljiv. Ob tem pa je ponekod trajala svatba več dni in če ne bi znal kar sproti »kovati« raznih napitnic in šaljivih vsebin, bi obnemogel, tega pa si dober godec ni smel dovoliti. Njegova najdaljša ohcet je bila nekoč pri Sv. Antonu, trajala je teden dni.

Običajno je camar prišel vabit godce, tedaj so se tudi dogovorili, v kakšnem sestavu naj bi igrali, torej več ali manj godcev, pač odvisno od »mogočnosti« svatov.

Jakob Ermenc se spominja, da so se včasih zbrali godci iz različnih okolij, torej niso bili medseboj uigrani; tedaj so morali glasbila med seboj »uštimati« (uskladiti), posebno harmonike včasih »niso šle vkup«.

Ermenc sodi v sredino mlajših godcev in je bil navajen igrati bolj komade, ki so jih tudi sicer igrali v raznih »ta pravih muzikah«. Zato ima v spominu denimo, Herkulesvalček, Holchakermarš, Tajčmajstermarš. Za domačega je nekdanj v okolici Gornjega grada veljal Pavleta valček. Bajje je ta valček dobil ime po komadu, ki ga je sloviti cigan Pavle imel na lajni in ga nenehno vrtel. To je bila viža, na katero so peli razna besedila. Mnogo pa so se godci navadili melodij ob poslušanju radia, ki je pred drugo svetovno vojno že bil v marsikaterem domu.

Jakob Ermenc je tudi skladatelj, doslej je pripravil preko 20 lastnih skladb, s temi se udeležuje raznih tekmovanj z dobrim uspehom, ljudje ga radi poslušajo.

Življenje mu ni prizanašalo, od malih nog se je moral za svoj obstoj boriti bolj kot njegovi vrstniki. Najhuje pa ga je prizadelo, ko je kot bорец za svobodo nekje na Koroškem zaradi hude rane ostal slep. Vendar ni niti za hip odložil ljubljene harmonike; ta mu je ostala ob strani v vseh njegovih nešteti težavah vse do danes.

Jože Podkrižnik – Kronc s Poljan nad Rečico

Jože Podkrižnik s Poljan nad Rečico

Ko smo ga obiskali tam gori na njegovi domačiji,¹⁶ si je po delu na njivi nekoliko oddahnil, pa vendar, takoj je bil pripravljen za razgovor.

Še vedno rad seže po harmoniki, ki ga je vse življenje spremljala. Jože se je na Poljane priženil leta 1939. Doma pa je pri Stenšaku z Mrzlega vrha nad Ljubnim. Že kot otrok je rad igral na harmoniko, igranja pa se je kar sam naučil, saj je doma to bila nekako navada.

Tudi tam, kjer je odraščal, so bile strmine in delo nič kaj lahko. Pa se spominja, da se že kot otroci, po doma opravljenem delu, iskali kak dinar še kje drugje. Doma je bilo pač težko za denar in pridelali so ga v »tavrhu«.¹⁷

Značilno za tiste čase je bilo dejstvo, da so kljub težkemu delu in pomanjkanju denarja mladi bili veseli in zadovoljni, pravi Jože in se pri tem zazre v daljavo, kot da bi hotel vso svojo mladost v spominu podživeti.

Kaj vse je na harmoniko igral, smo vprašali in odgovor je bil kar pri roki – »veseljaške in pobožne viže«. Jože še danes rad zapoje in je tudi nam zapel nekaj starih pesmi, ki so sedaj že najbrž pozabljene. Petja ga je naučila mati, ki je ob delu vedno prepevala, tako se je mali Jože naučil marsikatero pesmi, le žal jih je mnogo že pozabil. No, leta so tu! Pa vendar, eno je zapel, tisto, ki jo je slišal od matere.

Takole smo jo zapisali:

*Marija je po polju šla,
je drobne rožce brala,
krancelne je spletala,
je bila prav vesela.*

*Dekletom jih je talala,
tako jim naročila,
če boste čistega srca,
pa bom za vas prosila.*

Pesem se potem nadaljuje tako, da namenja Marija te besede še fantom, možem, ženam itd.

Na Ljubnem je v njegovi mladosti živel slep fant, imenovan Krilezov, ki je pel tole pesem:

*Petelinček lepo poje
od veselja nebeškega.
Ko bo jutri velika maša,
bo Marija v nebesa šla.*

*Z seboj bo povabila
vse te ledig fantiče,
gor za lon¹⁸ jim bo delila
lepe bele pušeljce.*

Tudi ta pesem se ponavlja za dekleta, može in žene.

Ene pesmi, ki si jo je sam »izmislil«, se je Jože vendarle spomnil, takole se glasi:

*Ptičica zaprta bla,
v hišici zeleni,
sem in tja je skakala,
sile ji ni b'lo nobene.*

*Jastreb jo popade
jo davi in mori,
jo s krempljami zabada
le zakaj si iz hiše šla . . .*

O godcu Jožetu Podkrižniku pa še to. Njegova hčerka Marija Korenjak si je prizadevala iz njega izvleči še nekaj spominov iz časov njegovega godčevstva.

Oče Jože ni nikoli obiskoval šole, zato ni bilo časa, pa še oddaljenost je bila posredi. Vendar se je ukaželjan sam naučil brati in pisati. Sicer pa je branje postalo mlademu Joži najljubše in ostalo mu je drago še v visoki starosti.

Nekoč so na vasi kaj radi »ofirali« godovnikom in drugim slavljencem. Pri tem so sodelovali godci in tudi drugi fantje, ki so tolkli na vse mogoče predmete, ko so pod oknom slavjenca ofirali. To je bilo neke vrste čestitanje, pri katerem je pač moralo vedno kaj dobrega ali bogatega »pasti«. Ko je harmonikaš potegnil svoj meh, so ostali udeleženci pričakovali najprej »moker« tuš. Običaj je bil namreč, da so godce iz hiše slavjenca polili z vodo. Seveda je to le redko uspelo, saj so tisti pod oknom kaj podobnega pričakovali in bili skrajno pozorni. Razbežali so se na vse strani, ko se je okno odprlo; tisti, ki je bil počasen, je pač občutil neprijetno mokroto. Vendar pa to ni pomenilo, da bi hoteli godce od hiše odgnati! Takoj po »tušu« so jih namreč povabili v hišo, kjer je sledilo najprej čestitanje, nato pa veseljačenje ob glasnih godcih. Takšna ofiranja so ponekod še danes običajna. To še velja za domačo vas Jožeta Podkrižnika oziroma njegove hčerke Marije.

Med veseljaške pesmi, ki so jih godci zelo cenili, sodi tudi Postopač.

Takole so jo peli:

*Vid'li smo ga vid'li, da bil je postopač,
na riti pa ni 'mel nobenga furma¹⁹ hlač.*

*Čez hribe in doline za njemu tak' hitim,
videti ga hočem, objeti ga želim.*

Pivska

*Pijanci le počasi pijmo, da na smrt ne pozabimo,
če nas takrat ne dobi, pa tretji bart nas ulovi.*

*Pijanc pa vzame svojo grčo in napije smrti srečo,
smrt pa čist izpila ga, se pijana proč poda.*

*Drofelnik je mož ta pravi, se ga pit' nikol ne brani,
vedno pravi pijmo ga, če smo glih pijani,
če bom zdrav, še bom pa dal za en bokal.*

Nabožna

*Ljubi Jezus kod si hodil, kod si hodil kje si bil?
Kakšne šolne si ti imel, ko si nebeški ženin bil?
Jaz sem imel rdeče šolne, ko sem do gležnjev v krvi stal.
Lepa roža, Mati božja, sedem svetih žalosti.*

*Kakšno suktnjo si ti imel, ko si nebeški ženin bil?
Jaz sem imel rdečo suktnjo, ko sem do vrata v krvi stal.
Lepa roža, Mati božja, sedem svetih žalosti.*

*Kakšno kapo si ti imel, ko si nebeški ženin bil?
Jaz sem imel iz trnja kapo, me do krvi zbadala.
Lepa roža, Mati božja, sedem svetih žalosti.*

Stara hribovska molitev

*Bog in sveti Božji križ, ko me doli položiš,
pelješ v sveti božji paradiž.*

*Tam je sveta miza, za mizo je Marija,
za mizo je dvanajst apostolov, trinajsti je pa Jezus sam.*

Godčevske šaljivke

*Prišel je mož pijan domov. Žena ga nahruli: »Nikdar pa ne boš vina sit.«
Mož pa njej: »Večkrat kot ti!«*

Ciganski Pavel²⁰ je neke noči prespal pri kmetu v okolici Gornjega grada. Ker je bilo mrzlo, mu je kmet dal ovčjo kožo za pokrivalo. Zjutraj Pavel vstane in odide s kožo vred. Kmet leti za njim in mu kliče »Pavel, počakaj!«. Pavel se obrne in zakliče kmetu: »Pa ti počakaj, ko te nobeden ne lovi.«

Ljubenska

*Pridem gori v Ledenico, vidim na vodi platanico.²¹
malo više je pa prod, na njem pa zvezan zbit je hlod.*

*Od Solarja do Rezarja se potroši dosti gnarja,
če pa gnarja v žepu ni, se na Forštu vse dobi.*

*Od Češpovca pa do Trbiža tam je ena sama lepa viža,
pa kakšen križ je v temi, ljudje se zanje niso nič pokimrali.*

Ivan Gostečnik – Žabnek iz Mozirja

Doma je iz Šumečnikove družine iz Šmihela, ki so rodove nazaj bili znani godci. S spoštovanjem se spominja svojega očeta, ki ga je že pri osmih letih navajal h glasbi. Pripovedoval mu je, kako je že njegov oče prenašal ljubezen do glasbe na svoje otroke in kako so včasih koga, ki je bil glasbeno navdahnjen, pošiljali na Koroško, kjer da je neki Lisičjak,²² baje je bil berač, veliko pesnil in zmeraj nove viže podajal. Ta »glasbeni sel« je nato takšno novo pesem zapel v Šmihelu in ljudje so se je naučili. To je lep primer prenašanja izvirne slovenske kulture s Koroškega.

Že s šestnajstimi leti je pričel Ivan Gostečnik igrati ob raznih srečanjih, največ pa z bratom Vinkom. Na kmetijah s številnimi otroki je bilo težko za denar in godci so ga marsikdaj prinesli domov več kot ga je kdo drug lahko zaslužil s trdim delom na polju. Še po drugi svetovni vojni so bili godci iskani in dobro plačani, prej pa je to nasploh veljalo.

Igrali so ob raznih priložnostih. Bile so težko pričakovane vaške prireditve, žegnanja (lepa nedelja), jajčarije, svečarije, pustne norčije, čajevke, seveda pa so najbolj cenili igranje na ohcetih. Tam se je tudi najboljše zaslužilo, pa še veselo je bilo, čeprav za godce dokaj naporno.

Ivan Gostečnik igra harmoniko, klarinet in trobento. Naučil se je tudi brati note, kar mu je pomagalo, da je lahko igral komade, ki so bili novi. Seveda se jih je kmalu naučil na pamet in kot se spominja, sta z

bratom znala preko sto različnih komadov. To pa je tisto, kar so ljudje imeli radi, saj eno vižo kar naprej ponavljati godcu ni v čast.

Če je šlo za igranje na svatbi, se je pri godcu zglasil camar. Ta je bil dejansko zastopnik ženina in njegov pooblaščenec. Največkrat si je ženin izbral za to nalogo najboljšega prijatelja. Moral pa je camar biti dober organizator in zraven še duhovit človek, saj je skupaj z družico, ki je bila od neveste naprošena in njena predstavnica, skrbel za dobro voljo in lep potek ohceti. Zanimivo: camar in družica sta imela med drugim nalogo pomagati pri slačenju in oblačenju svatov. Ohceti so bile največkrat v mrzlem vremenu in gostje so prišli oblečeni v površnike. Nekateri so to njuno nalogo tako resno vzeli, da se sami sploh niso hoteli ne sleči ne obleči.

Če sta imela na ohceti glavno besedo camar in družica, sta bili pomembni osebnosti dogajanja še obe starešini, ženinov in nevestin. Te sta si oba izbrala iz vrst uglednih sovaščanov ali bližnjih sorodnikov. Oba sta imela pri poteku slavlja določene naloge. Če so za nevesto šrangali (v okolici Mozirja pravijo tudi preparki »plot«), potem so pri barrantanju vključili obe starešini, sicer pa so smeli sodelovati vsi svatje, ki so lahko fantom onstran plota postavljali določena vprašanja ali uganke. Ceno so določili camar in starešini. Ponekod so med pogajanjmi vzeli nevesto na onstran plota, med fante. Če so se dogovorili za plačilo, so jo potem slavnostno vrnili svatom. Posebna prednost ali pravica godcev je bila v tem, da se je kateri izmed njih lahko pretihotapil na drugo stran plota; če mu je to uspelo, so fantje izgubili pravico do nadaljevanja pogajanj.

Nasploh je veljalo za godce pravilo izjeme: na vseh prireditvah so si smeli privoščiti več kot ostali navzoči. Ljudje so rekli: »... kar godč reče, moraš za hec vzeti...«.

Na svatbi je veljal za mizo določen red. Upoštevali so že ustaljen vrstni red sedenja. Zato je camar moral paziti, da se kateri izmed godcev ni vsedel na njegovo mesto, ker ga je nato moral odkupiti. Godci so namreč imeli posebno mizo, največkrat ob peči ali pa v kamri. Imeli so še to prednost, da so jih prve postregli z jedili in s pijačo.

Za godce je veljalo pravilo, da se ob dogovoru za igranje na svatbi niso pogovarjali o ceni, so pa imeli vrsto možnosti za pobiranje prispevkov pred samo »rajtngo« (»larmo«). Tako so ob ofiranju pri svatih pobirali denar. Ko so zjutraj prihajali svatje, so jim »kaj stisnili v roko«, pri »povštertancu«²³ so pobirali in seveda še ob raznih družabnih igrah.

Na poti od ženinovega doma k nevestinemu so godci vso pot igrali in počastili s kakšno skladbo tudi okoliške prebivalce. Ko so prispeli na nevestin dom, so le-to ali skrili in se zanjo »glihali«,²⁴ ali pa so takoj prišli iz hiše najprej nevesta z družico, nato priča in šele zatem ostali

nevestini svatje. Spet so godci igrali na čelu spreveda k cerkvi. Vanjo niso šli z glasbili, pač pa so bili pri maši, saj je po njenem koncu bila poroka. Izjema je bila le na Zavodnah,²⁵ kjer je župnik želel, da so v cerkvi zaigrali kakšen marš. V cerkvi so spili svatovsko vino; nekaj so ga prihranili in ga nato vlili v sod, iz katerega so točili vino na ohceti. Zato je veljalo, da so pili »žegnano vino«.

Ohceti so bile nekoč na obeh domovih, tako nevestinem kot na ženinovem. Začeli so vedno s kosilom, šele nato je bila resnična svatba. Med obroki so imeli na mizi stalno na voljo suho meso, želodec, kruh in krape (krofe). Ko so prinesli obrok, so vse ostalo umaknili z mize in spet na njo vrnili, ko je bilo obroka konec.

Svatbe so trajale več dni, zato so ponavadi v drugi noči malo zadremali. Godec je prinesel v hišo koš slame in jo vrgel na tla, to je pomenilo počitek vsem. Tedaj je bila priložnost, da je marsikateri izmed mladih zlezal k svoji izvoljenki . . . Zato je bilo že kar dogovorno, da sta se pogosto camar in družica, ki sta morala biti neporočena, po takem srečanju vzela!

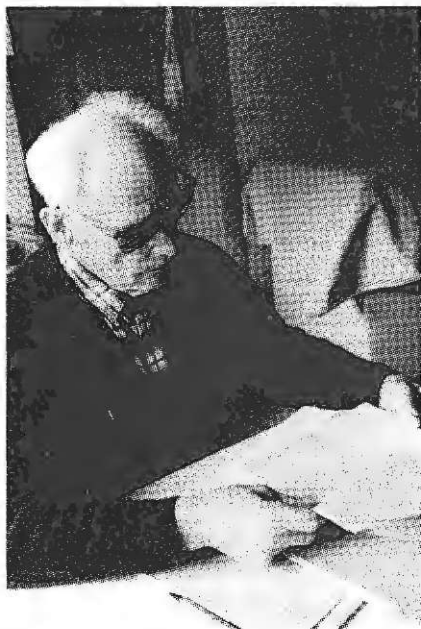
Godci so upoštevali pravilo, vsaj tisti, ki so kaj veljali, da se zunaj hiše igrajo marši, v hiši pa le valčki in polke. Običajno so ob odhodu neveste z njenega doma zaigrali »zantalermarš«.²⁶ Številne teh komadov je zložil oziroma uglasbil stari Černivšek, ki je pri Šumečniku delal kot čevljar. Bil je namreč preko trideset let pri vojaški godbi. Bajе je bolje komponiral, če je bil malo v rožicah, zato so mu radi dali kaj krepkega za piti, če so hoteli, da so kmalu sledile »sekirice« (note) . . . Veliko njegovih skladb še danes hranijo pa tudi igrajo jih radi.

Zaradi dobre soseske so šli godci s camarjem vabiti najbližje sosede na ohcet. Ob tem je bil običaj, da so slednji postregli z zelo močnim čajem, reklo pa se je, da so sosedje prišli na »šiso«, če so se pojavili na ohceti.

Zelo zanimivo je dejstvo, da so svatje odložili boljša oblačila, ko se je rajanje pričelo. Obveljalo je pravilo, da so jim od doma prinesli »ta gmajn«²⁷ obleke in to so radi naredili otroci, ker so se veselili dobrot, te pa so jim nadevale kuharice. Tudi to je dokaz kako »delovno« je bilo vzdušje na svatbah.

Lukovci ali oglarji so sedeli vedno zunaj sobe, kjer je bila ohcet. Ponekod je bilo zanje boljše poskrbljeno in dali so jim mizo v lopo, od koder so hodili plesat. Drugje so morali ostati kar zunaj. Pijačo in jedao pa so jim tudi tu namenili.

Godci so imeli pravico do posebne napitnine, če si je kdo izmed svatov zaželel za ples določen komad. Tedaj je kar »dobro padlo«. Ko je šlo h kraju, so se godci radi oblekli v ženske in sicer »ta lepo« in »ta grdo«. Nato so nosili na mizo konfeht,²⁸ kar je oznanilo konec svatbe.

Lovro Goličnik – Podstenšek iz Šmihela

Je znan krajevni kronist. Napisal je že nekaj spominov in kronik svojega domačega kraja.

O nekdanjih običajih v svojem okolju Goličnik veliko ve, zato je njegovo pričevanje o ženitvovanjskih šegah toliko bolj zanimivo. Nekeč ni bilo toliko možnosti srečevanja deklet in fantov, zato je obveljalo pravilo, da je bodoči ženin izmed uglednih znancev ali sorodnikov naprosil koga, da je šel skupaj z njim v svate, se pravi na dom k bodoči nevesti. Če je stvar bila že prej dogovorjena, je bilo dokaj preprosto. Sicer pa je rado prišlo do težav, saj se ženin in nevesta pogosto niti dobro poznala nista. V takšnem primeru so se dogovorili, da je šla nevesta s starši na ženinov dom na ogled. Šele tedaj so se odločili. Če so se sporazumeli glede pomembnih zadev – ali bo nevesta do polovice zapisana na posestvu, če bosta drug za drugim dedovala, če njen nov dom ni preobremenjen z dolgovi, kakšne bodo obveze do ženinovih staršev in podobno, če je torej prišlo do sporazuma, so takoj določili dan poroke in naročili v cerkvi oklice za tri nedelje zapored. Kadar je ob tem bilo kaj spotakljivega, so ljudje v cerkvi radi pokašljevali . . .

Ko je bil zadnji oklic, je nedeljo za tem odšel camar z godci do vseh svatov, da so jih obvestili o dogodku, hkrati pa je to že bila priložnost za rajanje po hišah, ki so jih obiskali. Camar je nato prenočil na ženinovem domu. Zelo zgodaj je bila budnica z godci. Ob določeni uri so

se tam zbrali vsi ženinovi svatje in skupno odšli na nevestin dom, kjer so čakali njeni svatje. Pred odhodom z ženinovega doma se je ženinov starešina poslovil v imenu ženina od njegovih staršev z nagovorom, v katerem je želel blagoslov in srečo mladima na njuni življenjski poti. Bolj ko je bil govor »v srce segajoč«, večji ugled si je pridobil starešina. No, vso pot do nevestinega doma so godci godli in zganjali razne šale, predvsem pa hrup, »da se je čulo preko hribov v doline«. V Šmihelu je bilo običajno, da so svatje hodili peš, ker še pač ni bilo tako cest kot so danes.

Na nevestinem domu so po zakuski spet ravnali, kot je veleval običaj. Nevestin starešina se je zahvalil njenim staršem za vso dobroto. Nato je položil pred nevesto blazinicco, na katero je ta pokleknila in prosila starše, brate in sestre za odpuščanje, če jih je kdaj žalila. To je bila lepa navada! Godci so spet imeli veliko nalogo zabavati navzoče.

Po poročnem obredu v cerkvi je župnik blagoslovil 4 litre vina (šentjanževca) ter z njim nazdravil ženinu in nevesti pa še vsem navzočim svatom. Tem sta z vinom postregla camar in družica. Če je bilo v cerkvi ob poroki več ljudi, so bili tudi ti deležni pijače.

Po cerkvenem obredu je prišel na vrsto pohod na nevestin dom. Seveda je med hojo bilo zelo veselo, godci so na moč igrali, tako je bilo slišati svatovski spreved daleč naokoli.

Svatba (ohcet) je trajala vso noč in prvo noč sta morala biti ves čas prisotna oba novoporočenca. Godci so skrbeli, da tudi utrujeni niso zasпали ali zadremali.

Že med prvo nočjo svatbe sta camar in družica »rajala krencl«. Med plesom sta prepevala ustrezno zdravico. Ples je trajal vse dokler ni nevestina »starešnela« (žena starešine) odpela venec na glavi neveste, ki je s tem postala žena. Krancelj so obesili pod podobo Križanega v kotu kmečke sobe. Družica je svoj venec med plesom podarila camarju, posadila mu ga je na klobuk. Rajanje kranceljna je pri poroki vdove odpadlo.

Povsem razumljivo je, da so pri poteku vseh običajnih opravil godci bili v središču pozornosti, saj so spremljali vse zdravice in še »raj za krencl«. Razne zdravice so terjale spremljavo, pa naj so bile še tako kosmate po vsebini; takšne so si najbolj privoščili godci, njim se ni ta dan nič zamerilo.

Odveč je povedati, da je pred poroko bila obvezna »fantovšna« in »deklišna«. Tako so se fantje poslavljali od ženina in nevesta je vzela slovo od deklet.

V Šmihelu in okolici je bil tudi običaj, da so na svatbi pripravili razne prizore in se zabavali z družabnimi igrami. Goličnik se spomi-

nja, da je bilo tega zelo veliko pred prvo svetovno vojno. Nekatera dogajanja je opisal:

Pri Pergovniku so pripravili gledanje »filma«. Svatje so videno morali očitati kot skrivnost; tisti, ki ni nič povedal, kaj je videl, je dobil nagrado.

Pri Gornjem Goltniku so godci, ko je bilo najboljšo razpoloženje, v sobo privedli »ta najbolj pametno kravo«; ko se je temeljito iztrebila, je bila njena naloga opravljena. Tako so tudi napojili petelina z žganjem, da sploh ni nehal prepevati, utihnil je šele, ko je od utrujenosti zaspal.

Pri Savineku v Belih vodah so godci uprizorili prevoz po dvorišču. Voz sta vlekla dva močna moža, ki so ju vpregli v jarem namesto volov. Priganjač (voznik) je bil seveda godec, ki ju je tako priganjal, da sta uboga »vola« podivjala. Godec je seveda moral obema uteči in je pri tem izgubil hlače, vsi so se ob pogledu na njegov spodnji del telesa prav od srca nasmejali. Ženske, ki so bile na vozu, pa so ob pogledu na golo godčevo zadnjico seveda morale sramežljivo zbežati.

Godci so prav radi pobirali denar. Pogosto so zbirali »v dober namen«. Tu je bil običaj dražbe, ko so svatje dajali razne predmete. Ko jih je bilo treba vrniti, je včasih prišlo do spora in včasih se je takšno svatovanje zaključilo na sodišču. Običajno so bile kazni za odkup predmetov zelo visoke, določali pa so jih seveda godci, pač po obrazu lastnika predmeta.

Na ohceti se je že od samega začetka razvijalo dobro razpoloženje. Najprej je nastala prava tekma med camarjem in godci za določeno mesto ob mizi. Šlo je za to, kdo bo koga prehitel. Če je camar zamudil, je moral plačati godcem, da so se umaknili, seveda pa so »glijali« za ceno.

Godci so dan pred poroko ofirali po domovih svatov, kar je seveda pomenilo velik napor tako v hoji kot v prenašanju pijače. Pri vsaki hiši so jih pogostili.

Na nevestinem domu so se svatje različno obnašali. Ponekod so nevesto skrili, zato so se morali zanjo pogajati, drugod je spet morala čakati na pragu, ko so prišli svatje k hiši. Če so se pogajali, je veljalo pravilo: če se je le eden izmed godcev kakorkoli priplazil v zaprto nevestino hišo, so se morala pogajanja takoj prenehati.

Prispevke za kuharice in godce je določil nevestin starešina in jih je tudi sam pobiral. Beri so rekli »larma«.

Če je kdo izmed godcev zaspal, so ga hitro polili z vodo.

Največkrat so ohceti trajale vsaj dva dni. Ponekod je bilo en dan pri nevesti, drugi dan pa na ženinovem domu. Seveda je takšno prese-ljevanje iz doma v dom potekalo zelo bučno.

Ob koncu svatbe so postavili godci na mizo sladice, suho sadje, orehe in podobno. Temu so rekli »konfeht«, zadnji krožnik z orehi je moral pasti na tla, da je bila zagotovljena sreča novoporočencema in svatom.

Veljalo je, da med samo svatbo kuharice niso plesale, ostale so v kuhinji. Ko je šlo vse skupaj h kraju, pa so godci na krušnem loparju prinesli kuharico v sobo. Tedaj je z njo plesal starešina, za njim pa ca-mar. Po tem so lahko kuharice skupaj s svati preživele veselo zaklju-čevanje svatbe.

V Šmihelu je bil običaj, da so na prvo noč svatbe prišli vaški fantje pod okno zapeti. Naredili so »tron«:

trije so stali objeti preko ram, na nje pa je stopil četrti. Ti fantje so morali ostati zunaj, starešina jim je prinesel »škaf pijače in p'anov-co« (zajemalka). Ljudje so rekli da so prišli »lukovci«.

Če je bilo lepo vreme, je veljalo pravilo, da so godci in svatje ob svitu pred hišo zapeli.

Včasih so godcem pred plačilom zastavili nekaj ugank. Seveda je ugibanje odgovorov povzročilo veliko smeha, ker so hudomušni godci dolgo nepravilno odgovarjali.

Zanimivo je, da so v okolici Šmihela rekli brinju Kristusova glava. V zvezi s tem je veljalo vprašanje: »Kako se je Kristus po 40 dneh v puščavi otešal?« Odgovor: »S Kristusovo glavo.«

Franc Mlačnik – Sabadin

Visoko nad vasjo Luče živi v Krnici citrar in godbenik Franc Mlačnik. Do nedavna je kljub svojim 84 letom rad igral njemu tako priljubljene citre, potem pa mu je bolezen prizadejala prste na roki, zato tudi igrati več ne more. To ga je hudo potrlo, saj je od svojega osmega leta življenja igral. Začel je s citrami, pozneje pa se je naučil še goslati.

Na njegovem domu je zraslo deset otrok in družina ni živela v izobilju, pa tudi sicer tedaj hribovske kmetije niso kaj prida pridelale, les pa ni imel ustrezne cene. Vendar tudi še tako težki časi niso preprečili družini njegovega očeta igranje na razna glasbila, teh je bilo pri hiši več. Imeli so citre, kitaro, violino in pozneje še harmoniko. Tako so kar doma lahko sestavili godbo: igrali so, mati pa je prepevala. Franc se je v mladosti naučil domala vseh viž od svoje matere, ki je bila zelo dobra pevka in je v otrocih vzgojila ljubezen do glasbe. Zanimivo je, kot trdi Mlačnik, da v lučkem koncu tedaj niso poznali dosti pihalnih glasbil, bolj je prevladovala godba na godala, rekli so ji »štrajh«. No, z leti se je to spremenilo in nastajali so vse bolj sestavi glasbil raznih zvrsti. Ohranjeno odlično igranje na citre temelji v preteklosti, saj so bile citre v teh hribih domala v vsaki hiši. Mlačnik se spominja, da so radi napro-

sili, če je bilo potrebno, Grčkega Franceljna iz Gornjega grada, da je sodeloval v godbenem sestavu s harmoniko.

Kitare so vse bolj pridobivale veljavo in celo dekleta so jih rada igrale. Sicer pa so bili godbeni sestavi izključno moški. Seveda, pove Mlačnik s ponosom, je »šlo igranje iz roda v rod« in še, da je to nekako spadalo k fantovskemu ponosu.

Kdaj so igrali in kje? Mlačnik pravi, da se je vedno našla priložnost za kakšna srečanja mladih in na teh bi brez godcev bilo pustno. Sicer pa so radi igrali na veselicah, marsikdaj so šli igrati v Solčavo in še kam drugam. Najbolj priljubljene so bile svatbe, ja, tam so morali godci dati vse od sebe, meni Mlačnik, saj je od njih bilo odvisno razpoloženje. Poznali so »ofiranja« ob godovih in drugih življenjskih praznikih, prirejali so vaške plesne (čajovke) in druge »gaude«, tudi svečarije in jajčarije so ponekod redno gojili; no, petja in godcev ni manjkalo tudi na raznih »likofih« po večjih kmečkih delih. Fantovščine in deklinščine (fantovšna in deklinšna) so bile tudi svojevrstna doživetja v tedanjih vaških sredinah.

Kaj so tedaj najraje plesali? Mlačnik se spominja »šošterpolke«, »špicpolke«, »treplana«, »zibnšrita« in »drglce«. To so bili domala vsi hitri plesi in so zahtevali precej vztrajnosti od plesalcev, pa tudi od godcev. Mlačnik meni, da je predvsem drglco in treplan treba uvrstiti med tukaj domače plesne, medtem ko so ostali vsestransko poznani. Sicer pa so igrali največ avstrijske viže, ki so jih tedaj slišali od raznih godb na pihala in jih po spominu prenašali v svoje okolje. Zato so ti komadi dobili največkrat razne dodatke in doživeli »podomačenje« predvajanja. Temu primerno so jih tudi poimenovali, pač v spačenkah, kot denimo »Donauwellen« se je tu imenoval »Dunardu« in podobno. Po Mlačnikovem sta spadali med domače viže tudi »hudičeva polka« in »jaz pa grem«.

Sedaj pa še malo k Mlačnikovem glasbilu. Njegove citre se nekoliko razlikujejo od drugih. Na vprašanje zakaj, pove Mlačnik, da je njegov oče v mladih letih te citre kupil na neki dražbi in da so nekoč pripadale »imenitnemu« lastniku. Imajo namreč v zgornjem delu dodatno napravo, za katero trdi Mlačnik, da se na njo da posnemati havajska kitara. Žal, kot že povedano, tega ni mogel predvajati.

Kaj so obvezno igrali? Seveda »štajerš«. To je bilo zabavno, ker so se plesalci med plesom »zbadali« s prepevanjem raznih zbadljivk. Seveda niso smele biti žaljive! Takšen ples je lahko trajal ure dolgo.

Mlačnik se spominja, da je v Krnici nekoč stari Voler igral poleg citer tudi oprekelj. Sploh so bili nekoč ti inštrumenti pogosti, pa so pozneje prešli v pozabo. Tako je vsaj bilo v okolju, kjer je živel Mlačnik.

Kako so se dogovorili za igranje na svatbi? Drugače kot v drugih predelih doline. Tu je godce »naprosil« ženin, šele ko so pričeli vabiti svate k udeležbi, je z godci hodil tudi »družc« (camar).

Posebnost v Lučah je bila kraja svatov. To so počenjali kar pred cerkvijo po opravljeni poroki. Pri tem so baje sodelovale tudi ženske, torej ni šlo za fantovsko potegavščino. Svata so nasilno odvlekli v bližnjo gostilno, kjer se je s pijačo odkupil. Pri tem ni prihajalo do nesporazumov, ker so to šego ljudje spoštovali.

Kako dolgo so trajale svatbe? V Lučah le eno noč in dan, drugače pa je bilo v Solčavi, ko so lahko trajale tudi nekaj dni.

Če so drugod po dolini poznali »oglarje«, to so bili domači fantje, ki so prišli na svatbo, tam odvojeno sedeli in smeli plesati, potem pa zapustiti svatbo, so te fante v Lučah in okolici imenovali »oprezovce«. Reklo se je, da »na ohcet ne pašejo«, zato so jim ponudili mizo največkrat kar v veži.

Franc Mlačnik – Sabadin v svojih spominih poudari, da so se nekoč ljudje vse bolj domače zabavali in se tudi skozi takšna srečanja povezovali med seboj. To pa je pomenilo imeti dobrega soseda v hudem in dobrem.

Kako so v lučkem predelu poimenovali nekatera izmed glasbil? Vsekakor so se imena razlikovala v dolini kot celoti, denimo: v Lučah so rekli klarinetu – klenet, violini – gosli, opreklju – hofprekl in tako dalje.

Marsikje na kmetijah, posebno še na hribovskih je bilo včasih pred drugo svetovno vojno veliko pomanjkanje denarja, zato so mnogi izdelovali razna glasbila sami. To je delal tudi Mlačnik, ko si je zaželel violine, si jo je naredil in to tako dobro, da je nanjo igral dolga desetletja.

Vinko Gostečnik iz Mozirja

Živi v Mozirju in se spominja, da so že kot otroci igrali doma v krogu družine. Pozneje, ko je že odrasel, se je vključil v razne skupine, ki so igrale na žegnanjih in drugih dogajanjih, kjer so godci bili potrebni. Ko je bilo žegnanje, so igrali tudi v cerkvi in nato za ples v kakšni gostilni. Že doma si je zaželel igranja, saj je njegov oče Janez prenašal godbeniško znanje na vse svoje otroke. Prav oče Janez je bil tisti, ki je skrbel v Šmihelu za procvit godbe na pihala. Kasneje jo je vodil Mlačnik iz Lepe njive. Sicer je Vinko kot kmečki sin delal doma na posestvu. Spominja se, da so glasbila, predvsem godala, nabavljali od domačih izdelovalcev, medtem ko so pihalne inštrumente kupovali na Češkem.

Oče Janez Gostečnik je od otrok kar nekako zahteval, da so pričeli igrati, seveda so bili samouki, tako kot tudi oče, ki pa je vcepil svojim naslednikom veliko ljubezni do glasbe. Tudi v sorodstvu je bilo igranje doma, tako je malemu Vinku kupil njegov boter malo harmoniko. Pri uku mu je pomagal tako oče kot pozneje Anton Acman iz Šmihela. Brata je oče naučil igrati na klarinet. Seveda je Vinko z igranjem prislužil kakšen dinar; tega je doma bilo le malo, kmetija v strmini, otrok veliko, to so bile značilnosti tedanjih hribovskih domačij. Na gostijah in veseljah so godci kar dobro zaslužili, pa še za hrano in pijačo je bilo obilno poskrbljeno.

Vinko je igral na 124 svatbah, tega se dobro spominja. Največ v krajih Zavodnje, Bele vode, Šmihel, Rečica in mozirska okolica. V sa-

mem Mozirju so bili že »prenobel« za domačo godčevsko skupino in so radi naročali razne godalne skupine.

Ko je šlo za svatbo, je običajno prišel camar, to je bil neke vrste organizator poteka ohceti. Ta se je dogovarjal z godci o vseh podrobnostih in izrazil željo, kakšna naj bo godba (število). Če je bila imenitna svatba, je tja sodila tudi večja godba. Veljalo je pravilo, da je vsaka »muzika« imela svojega vodjo, ki se je tudi dogovoril vse potrebno s camarjem.

Skupina, v kateri je igral Vinko Šumečnik, je bila sestavljena iz štirih bratov, vsi so bili samouki in so igrali po posluhu. Pozneje se je Vinko naučil brati note.

Svatbe so tiste čase bile dogodek prve vrste. Na sploh so spoštovali običaje, ki pa niso bili povsod enaki. Med seboj so se ločevali v nekaterih podrobnostih, nasploh pa je teklo svatovanje podobno v vsej naši dolini.

Godci so morali veliko igrati na prostem, saj so morali sprejemati svate (goste), bili so pri pogajanjih za nevesto, potem so godli pred hišami svatov, ki so jih na ta način vabili, pa spet v sprevedu do cerkve, iz nje do doma neveste in tako dalje. Mrzlo vreme jim ni škodilo, saj so bili običajno že od prvega dne dalje kar dobro »ajhani« (pod vplivom alkohola).

Igrali so marše, polke, valčke, obvezno pa tudi sloviti »štajerš«, ko se je »krancl dol rajal«. Ob tem sta imela glavno vlogo camar in družica. Prvo noč se ženin in nevesta sploh nista smela umakniti, tako je bilo pravilo. Sicer pa je bilo vse to zelo naporno za godce, saj so nekoč ohceti trajale tudi po teden dni. Reklo se je »tako dolgo, da se bo celo kravo požrlo«. Veljalo je, da je s svatbe zadnja odhajala skupina godcev in seveda obe starešini.

Ko so svatje skupaj z godci krenili po nevesto na njen dom, so se spotoma ustavljali pri domačijah in zaigrali kakšno polko ali marš; rekli so, da igrajo »popotnico«. Zanimivo je, da se za plačilo godcem, kuharicam in strežajem niso dogovarjali, to so enostavno določili camar in obe starešini. Glede poteka svatbe meni Vinko Gostečnik, da je veliko razlik od primera do primera. Ponekod je bila »družna« vesela in se je dobro zabavala, drugje pa tega ni bilo; že po samem razporedu ob svatovski mizi se je lahko vedelo, kako bo potekala svatba, veselo ali »kislo«.

Pogosto je bilo bolj »žalostno« tam, kjer starši nad ženitvijo niso bili navdušeni. To se je seveda čutilo pri vzdušju v svatbeni družbi.

Morda še nekaj: na domu ženina so se zjutraj na dan poroke zbirali svatje (vkup so prihajali). Camar je bil vedno na ženinovem domu, dru-

žica pa na nevestinem, Vsakemu od dospelih so zaigrali dobrodošlico, kar je veljalo tudi ob odhodu po poroki. Ko se je vsa družina pojavila na domu neveste in če so se zanjo pogajali, so ob tem zastavljali še razne uganke. Ena takih je bila vprašanje: »Kdo se je prvi usral v morje?« Sledil je odgovor: »Rit«. Takšnih in podobnih uganek je bilo na pretek.

Ponekod je veljalo, da so »pobi šrangali«. Predvsem v nižinskem delu spodnje doline je to bil običaj. Seveda so to storili le, če je nevesta odhajala iz vasi ali bolje iz fare. Saj so rekli, da imajo vsi »ledični« pravico do dekleta in ga je torej ženin njim ugrabil, za kar mora seveda plačati. Ob šrangih (zapori) so se dolgo pogajali za ceno, ki so jo postavili odvisno od gmotnega položaja ženina in hiš, iz katerih sta oba mlado-poročenca izhajala. Ob tem je veljalo, da svatje ob šrangih niso smeli piti, saj so jim »šrangovci« rekli: »Ste jo že zažrli«, pijačo namreč! Tudi ob tem obredu so imeli godci glavno besedo.

V okolici Mozirja so teden po ohceti praznovali »jesih«: to je bilo srečanje svatov, na katerem so najprej ponudili »kislo župo«. Kot se spominja Vinko Šumečnik, je bilo marsikdaj na jesihu bolj veselo kot na sami ohceti. Srečali so se ali na ženinovem ali na nevestinem domu.

Če so se morali voziti, so največkrat uporabljali »lojterski voz«, ki je bil seveda ves okinčan, nanj so položili deske in na nje sedli. Godci so prav veselo igrali, da se je daleč čulo. Nasploh je veljalo pravilo, da je morala družba biti glasna, češ da je potem »šel glas o dobri ohceti«.

Ženin, nevesta, camar, družica in svatje so nosili »pušeljce«. Te so pripravile največkrat »kranclovke«, to so ženske, ki kinčajo cerkev ob določenih priložnostih. Če so razpolagali z nageljni, potem so poročeni imeli rdeče, neporočeni pa bele z asparagusom. Šopke so pripenjale ženske, ki so pri ohceti stregle. Družica je poleg tega morala imeti še venček (krancl), bila pa je obvezno neporočena (ledik). Če je bil čas, ko ni bilo svežega cvetja, so uporabili že industrijsko narejene voščene šopke, ki so jih kupili v trgovinah. Tudi ti so bili različni, pač v skladu z osebo, ki ga je nosila in s tem, kaj je na ohceti predstavljala.

**Franc Tostovršnik
s Tera (Ljubno)**

Živi pri sinu Danielu v Teru 26 in je eden potomcev iz vrst »Tostovrških pumpovcev«, ki so svoje čase izhajali s Tolstega vrha nad Terom (Ljubno). Godec je že od malih nog, saj je glasba bila takorekoč v njihovem domu na dnevnem redu. Naučil se je več glasbil, tako igra na citre, ki so bile stalno na domu Tostovrških, je tudi klarinetist, igral je celo v vojaški godbi. Da pa glasba resnično ostaja v rodu, dokazuje tudi njegovi sin Daniel, ki igra klarinet, saksofon in harmoniko. Sedaj ko na Ljubnem obujajo preteklost domačih godcev, spada med zelo prizadevne sodelavce.

No, pa pustimo govoriti Franca Tostovršnika. Že njegov stari oče Jože je bil med najbolj znanimi godci v okolici Ljubnega. Igral je bas in »frajtonerce« (navadna harmonika). Seveda o branju not ni imel pojma. Igrali so po posluhu, pač po neki melodiji in se potem nekako »uštimali« (uglasili). Seveda so godci bili zelo iskani, saj so pred prvo svetovno vojno in še po njej predstavljali edino zabavo na vasi. Prirejali so razne »gaude« (veseljačenja), ofiranja (čestitanja), jajčnice (jajčarije), pustne veselice, Martinove večere in podobno. Na teh prireditvah je vedno obveljalo, da eden izmed godcev »pride z dobro voljo«, kar pomeni, da zbija šale. Zanimivo je, da je stari oče Jože igral skupaj s sinovi: Francem, Lojzom in Janezom tako so Tostovrški bili v večini v vsakem glasbenem sestavu. No, tako gre sedaj že v tretji rod! Tiste čase pred prvo svetovno vojno so pri Tostovrških pumpovcih igrali še Kadunčevi: Janez, Tina, Franc in Jožef, sosedi Tostovrških.

Franc Tostovršnik se spominja, da so doma imeli citre, bas (pumperdum), harmoniko, kitaro, violino (gosli), torej kar za majhen orkester glasbil. Franc se je naučil not pri Antiju Tevžu, ki je na Ljubnem med obema vojnama vodil pihalno godbo, v kateri je tudi igral.

Če so igrali v domačem sestavu, so sodelovali na raznih domačih prireditvah, kot smo jih že prej omenili. Seveda je godba na pihala na Ljubnem igrala tudi ob žegnanjih pri maši in sploh na »boljših« prireditvah.

Franc Tostovršnik se spominja iz očetovih pripovedi, da je »pumpovce« pred prvo svetovno vojno učil tudi Anton Jamnik z Jam nad Gornjim gradom, pozneje pa tudi Puški – Pušnik z Rečice. Od njemu znanih humoristov te skupine, pomni Martina Kadunca, ki je bil daleč naokoli znan šaljivec.

Naj še dopolnimo razmere, ob katerih so domači godci v okolici Ljubnega igrali. Zelo radi so imeli »slóvo«, to so bile fantovščine in dekliščine. Tudi odhode fantov k vojakom so nekoč radi praznovali. Če so si godci koga hudo privoščili, so rekli, da so ga »mrharli« (smešili).

Nekoč so notni material dobivali iz Avstrije ali Češke, posebno je veljalo to za pihalne godbene sestave.

Razne zdravice

**Franc Brgles – Orešnik
s Primoža (Ljubno)**

Njegov oče Martin je bil eden izmed vodilnih godcev v okolici Ljubnega. Nekaj časa je celo vodil godbo na pihala v kraju, sicer pa je kot kmet veljal za odličnega domačega godca. Kot je sam pripovedoval, je igral kar na 126 svatbah, da o drugih slavjih niti ne govorimo. Povsem razumljivo je, da je oče že mladega Franca navdušil za glasbo. Že kot šolar je rad raztegnil meh na domači harmoniki, ki jo še danes hrani in zanjo trdi, da je ena najstarejših v okolici. Ko je dopolnil 14. leto, so v očetovi skupini potrebovali godca, ki obvlada bas in Franc se je lotil tega glasbila ter se ga tudi naučil, tako da zdaj igra samo bas. V soseščini je še nekaj godcev in kadar se znajdejo pri eni hiši, daleč naokoli doni njihovo igranje.

V spominu ima Franc odličnega harmonikaša, ki je še pred drugo vojno igral v predelu Primoža, rekli so mu Slepí Tone, ker je bil slep. Bajé je imel največjo harmoniko v tem predelu, imela je kar preko 180 basov . . .

Brglesova žena Franca se še spominja nekaterih zdravičk, ki so jih prepevali ob raznih priložnostih, največ seveda na svatbah. Pa jih ponovimo nekaj.

*Kol'k tisoč noči človek ne spi,
zaradi tiste reči, ki od deda moli.
Na Sedlski g'rici^{28a} en vozek drdra,
najbrž da se ženin po nevesto pelja.
Na ohcet je lušno, ko se trebuh redi,
al' mošnja je 'boga, ko jet'ko dobi.
Iz Oreške hiše se zmerom kadi,
ne vem če se kuha, al' se baba smodi.
V Savinjskem vrhu se vrane dero,
v Šemprimoškem vrhu pa fantje pojo.
Vse godce bi skupaj pobral,
na tnali sesekal pa biku postlal.
Na sosedovi grici pa raste polaj,^{28b}
da bi zmatran'mu Francu zakuhala čaj.
V 'nem kotu je brana, v drugem drevo,
v ta trekem je Roza s to krivo nogo.*

Iz vsebine zapisanih zdravičk je razbrati, da niso bile vse namenjene svatbam, saj so tudi na raznih čajovkah in drugih veselih srečanjih radi peli zbadljivke.

**Angela Kladnik – Jerčela
iz Luč**

Da je zanimiva pripovedovalka družabnega življenja na vasi, ni edina odlika Angele Kladnik, ki živi v Lučah. Je tudi zelo duhovita in domiselna ženska in ji spomin odlično služi. Na toliko svatbah je že bila, da ima kaj povedati, pa tudi sicer na kakšni svečariji ali jajčariji ni manjkala, zato pozna razne zdravičke iz časov svoje mladosti.

Seveda je bilo najbolj zanimivo na ohcetih, ko so si gostje radi in obilno »privoščili« oba starešneta, družca in družico. Na »udaru« so bili tudi godci, saj so za to dajali povod, ko so marsikatero pikro stresli na račun katerega izmed udeležencev slovesnosti. Čeprav je že med potekom veseljačenja bilo dosti zbadljivk, je to doseglo višek ob »rajtngi«. Takrat je namreč eden izmed starešin stopil v sobo (zunaj so se domeniili, kolikšen delež odpade v plačilo na vsakega svata), sredi sobe pa je svatom zapel:

*»Preljubi svatje ne zamerte nam to,
ker po vsem sedaj še rajtnga bo...«.*

Potem je sledilo plačevanje: pobirala sta oba »staršneta«, eden je imel krožnik in na njem kupico, v katero je točil vino, ki ga je vsak svat ob plačevanju moral spiti in še »eno zapeti«. Drugi starešina je imel kakšno posodo, v katero so metali denar.

Ob tem je prihajalo do zdravičk, ki niso bile vedno obzirne, pa tudi občutljivim ne dopadljive. Nekaj teh je Kladnikova tudi povedala.

(Želja ženinu in nevesti):

*Ta rinčka je zlata, n'kol ne rjavi,
naj tudi vajna ljubezen tak' dolgo trpi.*

(Poje družica):

*Šopek rož bom nabrala, jih skup' bom zvezala,
jih sestri podam, ko stopa v drug stan.*

(Starešinama):

*Staršneta sta Bogu hvaležna za to,
je vince ustvaril, da žlampata lahko.*

(Godcem):

*'No gajžlo bom kup'la, da pokala bo,
godca bom tepla, da jokal se bo.
Bog je na zemlji živali 'stvaril,
se mu je prasica skazila, je godca nar'dil.
Zunaj na dvorišču 'no korito stoji,
bo jedla prasica ino tud' godci z njo vsi.*

(Kadar je bila družica pretiho, so zapeli):

*Godci le igrajte veselo rumpumpum,
ker naši družici zamrznil je klun.*

(Starešina, kateremu od svatov):

*K'je Micka b'la mlada, je preprasta b'la,
da bosa po snegu za Janezom šla.*

(Družcu):

*So svati veseli, le družec pa ni,
je celo noč plaušal, dobil pa nič ni.
Je družec študiral da bil bi k'daj far,
pa mu je Micka branila da tega nikdar.*

(Ob odhodu neveste z njenega doma zapoje družica):

*V imenu neveste naj to spregovorim,
da dom svoj preljubi težko zapustim.*

(Mati zapoje sinu, ki zaradi ženitve odhaja z doma):

*Preljubi moj sin, te prosim lepo,
da tud' kot zakonski mož, me pozabil ne boš.*

(Če je bil starešina slabe volje, so mu zapeli):

*Ta naš'ga staršneta pa to tak' jezi,
ma tako ženó, da jo zmerem srbi . . .*

(Družici so kaj radi zapeli tudi tole):

*Družica je mlada, nedolžnost ima,
prej k' bo ohcet minila, jo družcu preda.*

(Družica odpoje):

*Sama priznam, da nedolžnost imam,
pa teje pokveki za plotom ne dam.*

(Spet družec zapoje družici):

*Družica je čenča, ki vse počveka,
še to je poved'la, da za talarje da.*

(Če je bila družica le preostra v svojih zdravičkah):

*Preljubi mi svatje in ohcetarji,
če sem k'terga užalila, odpustite mi.*

Kaj lahko spoznamo iz vsebine zdravičk, da včasih svatje med seboj niso bili preveč obzirni. Vendar so tudi to smatrali kot sestavni del zabave.

Iz zapisov Martina Brglesa – Žovnet

Bil je kmet s Primoža nad Ljubnim. Njegova hči Ivanka Podlesnik se ga spominja kot zelo marljivega človeka, vendar pa vedrega in dobrovoljnega sogovornika. Veliko je bral in se zanimal za razne novotarije, ki tedaj v hribovskih predelih pač niso bile običajne. Tako je rad fotografiral in kot samouk opravljal ta posel še za druge. Naučil se je igrati več inštrumentov, najraje pa je godel na harmoniko. Ker so sosedje doma vsi godli, se je vključil v družčino »Tostovrških pumpovcev«. Že smo povedali, da je to bila zelo priljubljena domača godba, dobro znana v okolici Ljubnega in še daleč naokoli.

Kot pravi hčerka Ivanka o svojem očetu Martinu: »Bili so en velik hecar« in je zato na raznih »gaudah«, posebno pa na svatbah imel glavno besedo. Kaj rad je za sebe rekel, da je kar dvojni ptič, namreč Brgles po priimku in Žovne po domačem imenu. Pohvalil se je, da je igral na 124 ohceti, da o drugih zabavah ne govorimo. Skrbno je zapisoval razne stare pesmi in med prvo svetovno vojno pisal dnevnik, ki pa se je žal izgubil.

Umril je star 88 let.²⁹

In sedaj njegovi zapisi:

Vkrogospevi (moški napevi)

*Veselje tega sveta so naša dekleta,
če gorši dobi, pa pri gorši zaspi.*

*Povsod sem že hodil, po Kranjskem še nič,
vse ljubce že ljubil, al' moje pa nič.*

*Bom pa kelnarce ljubü, pa kuharce mov,
bom pa zmeraj pocukrane žnabelce mov.*

*Prezgodej je snoči petelin zapel,
moja ljubca je rekla, da b'ga zlodij uzev.*

*Tri ljubce imeti so čudne reči,
vsem trem se lagati, me nič ne skrbi.*

*Sukal jo, sukal jo sem pod roko,
djala je, djala je, drev že kaj bo.*

*Na pragu je stala, je milo jokala,
je vila z glavo, mojga šoclja ne bo.*

*Pod okencem stanje je prazno pledranje,
se cajt zamudi, pa še ljubljenja ni.*

*Te lepe, te ljube sem vozil čez most,
te stare, te grde sem smukal dol skoz.*

*Smo lumpje, smo lumpje, smo lumpje mi vsi,
pa še dečva le gleda, da lumpa dobi.*

*Tri leta sim pisal, tri leta sim bral,
pa sim ljubca zaslužil, le kdo m' jo bo dal.*

Vkrogospevi (ženski napevi)

*Dečva na mladost v netičje je šla,
je pa zaubernga puba pod grmom našla.*

*Jaz pa pobeja nimam, da bi troštov me,
me pa sonce potrošta, ko zjutraj gor gre.*

*Prešmentane babe kako ste grde,
niste mogle zrediti enga fanta za me.*

*Prositate, molite vsi božji za me,
da b' tud' jez dobiva kar vse druge žene.*

*Kolk lepih noči ne stisnem oči,
se valam se trudim, ker ljubčika ni.*

Godčevske litanije

*Ti žakelj zakonske zveze,
ti prijateljica vse sramote,
ti sovražnica vse lepote,
ti drevo hudih narodov,
ti suša vseh polnih sodov,
ti nesramna tica,
ti prekanjena lisica,*

*ti eksempelj nesramnosti,
ti priložnost nevarnosti,
ti tužen stan lenobe,
ti skrinja vse grdobe,
ti sovražnica vseh revnih,
ti Kajfeš vseh pohlevnih,
ti mojster strupenih jezikov,
ti malopridnih učencikov,
ti kraljica temote,
ti kraljica samote,
ti kraljica grdobe,
ti strupena žila,
ti žalostna sila.*

MOLIMO

Prosimo vsega lačnega gospoda Volka, usliši naše prošnje, da ti po ženo k nam prideš in da nam vse hlapce odženeš!
Tako bodi.

Lučka skupina »Vandrovcik«. Slika je posneta leta 1927, na njej pa so: (stoje od leve) Sedmakov Jože z Ljubnega, Zavolovski Tona iz Gornjega grada, Habrov Bine (Albin Mlačnik) iz Luč, Habrov France prav tako iz Luč. (Sedijo z leve) Požarnikov Bine in Otov France (Franc Nadlušnik), oba iz Luč.

Zapisnik predpustnih ženitvovanskih dogovorov.

*Poslušaj naj kdor le ima ušesa,
kar gre danes izpod mojega peresa.
Naj čita pismo ženitvovansko,
ki sestavljeno je po kranjsko.
Med ženinom Krampetom
z imenom Berteljnom Lovretom,
nevesta zove se Marina,
je hči Kopačevga Martina.
Notarsko je sestavljena pogodba ta,
zapisano je vse kar 'mata oba.
Kaj ona da, kaj ženin da nevesti:*

*En travnik kamenit tam ob cesti z imenom Plesti,
Sliko in družih še reči veliko.
In kaj vem, še nekaj več,
pa izvedite vsi to reč,
dva turna in en grad,
ki nima okenj in ne vrat.
Brez strehe hišo in ognjišča,
in vozno kolo brez platišča,
en prazen sod brez dog, brez dna in vina
in čudež kaj, brez krempeljcev petelina!*

*Nevesta pa prinese h hiši dote
odrte tri somarne krote, zastor fižolovih žerin,
pet kil še ježevih četin
in zraven dva še motovila,
poskočnih bov h kar brez števila.
Par plehov iz slame za peči,
par belih škilastih oči
in kaj še, laško brejo gos,
ki ima grd, bakrast, čukast nos.
Še ene snete in razdrte grablje
in kar vsa njena vrednost – piškave že žnablje.
En jopič in raztrgane tri krile,
litrov pet skrbi, po vrhu gnile.
Železen prstan, prvi da je zlat
in kaj vem, neki še krofast vrat.
Leseni dve motiki, ki sta precej še veliki
in čujte, skrinjo brez pokrova,
dva stara in razbita lonca nova.
Vrh vsega koš lisičje še modrosti,
zaboj veliki ženskih še slabosti
in dolg jezik sto kilometrov ravne črte,
besednega plesišča za hudičeve tri vrste.*

*Nevesta ima sestri dve doma,
ki jih pa dobro prav še ne pozna.
Zato za doto jima zdaj odloči,
pri strešnih svislih pajkovi dve kočī.
Pa zraven njive še imenovane Špele,
da nikdar ne boste nič imele.*

*Notarsko to pogodbo zdaj podpišejo tri priče,
naj tudi vam povem kako se vsaka kliče:
ta prva cigan je Visočki, ki črne brke ima in ne muštače.
Ta drugi je Drjuca Štuca v znoj, ki hodi vedno spat na gnoj.
In tretji Anton oče Trebušan, ki trikrat godil na bas je zastonj.
Zdaj pismo v redu je dovršeno in zraven še notarsko potrjeno.
Bilo dan peti je februarja,
ko mlada se in stara rada ukvarja,
to ravno je tri dni pred pustom, ko klobase kar letijo same k ustom.
Zdaj pa prijatli je pisma konec, ker stara babica je padla v lonec.*

Godčevska pridiga

*Mene je prijela huda jeza,
nad nemoralnim stanjem v tej družbi.
Zato pristavim v svoji pridgi sledeče,
da Gospod dejal je svojim apostolom goreče:
Pasi moje ovce, pasi moja jagneta!
Ko pa pride, ljubi moji godci, sodni dan,
se bodo zbrali okoli božjega prestola vsi svetniki,
verniki in neverniki, klenetisti, flighornisti,
heligonisti, kakor tudi trompetovci, bo zaklical tudi Gospod:
Johan k meni – jaz pa se ne bom javil in Gospod bo še enkrat glasneje zaklical:
Johan k meni – jaz pa se spet ne bom oglasil in Gospod bo tretjič zaklical –
Johan k meni, jaz pa stopil bom pred njegov prestol v tla uprtih oči. In Gospod
me bo vprašal: Johan, kjer imaš svoje ovčke? Jaz pa bom obupan odgovoril,
Gospod nimam ovac, imam le svinje – prašičke imam, Gospod!*

Nagovarjanje neveste (Ogvarjanje za nevesto)

*Hvaljen bodi Jezus Kristus, dobro jutro nam vsem Bog daj! Hišni oče in
gospodar in oče starešina ali spite, ali bedite ali znabiti presveto Trojico pre-
mišljujete. Ta prvo persono. Boga očeta, kateri nas je ustvaril? Je prav! Pa zdaj
pustite to pobožno premišljevanje na stran in obrnite se k nam in nam dajte
tak odgovor, da bo prav za vas in za nas in povolji usmiljenega Boga v svetih
nebesih.*

(godci zagodejo)

*Jaz sem klical k prvemu, kličem k drugemu, če premišljujete drugo božjo
peršono?*

Boga sina, kateri nas je odrešil, je prav! Ali obrnite se k nam in pustite vse nastran in nam dajte tak odgovor, da bo za nas in za vas dovoljen Bogu vse-mogočnemu gor v svetih nebesih.

(godci zagodejo)

Jaz sem klical k prvemu, drugemu, zdaj še kličem k tretjemu. Premišljujete znabiti tretjo Božjo peršono? Boga svetega Duha! Kateri nas je pri svetem krstu posvetil in se razodel in videti dal pri potoku Jordanu v Palestini – sveti deželi. Kjer sv. Janez Krstnik Jezusa krščeval.

Pustite vse nastran in obrnite se k nam, dajte tak odgovor, da bode prav za vas in za nas in dovolji troedinemu Bogu v svetih nebesih.

(godci zagodejo)

(Noter v hiši) Kakšen odgovor želite od nas?

(Zunaj hiše) Hodila sva s tem mladeničem tukaj in videla v vašem vrtu dosti lepih in dišečih rožic, pa njemu je le ena všeč, ker je ponižnega in čednega duha, kot ponižna vijolica, to želimo od vas, hišni oče, gospodar in oče starešina! Da bi vam bila blaga volja njo nam izročiti in sicer v znamenju sreče in blage volje z glaškom vina in rožmarinom v roki.

Gornjegrajski glasbeni sestav, ki ga je vodil znani samouk Anton Jamnik, na sliki prvi z leve. Njemu sledijo Franc Pustoslemšek – Rogačnik, Jenček, Konrad Žehel – Ermenc, Anton Maechtig – Mehtikov in Jakob Maechtig. Slika je bila posneta pred prvo svetovno vojno

(Od znotraj odpro vrata hiše in potisnejo skozi staro babnico, ki jo zunanji preda godcem):

Dobra je, pa še, za drugo se priporočimo!

(Notranji pripeljejo ven okrancljano devico, ki jo prevzamejo zunanji, predajo jo pratfirerju,) ki spregovori:

Hvala vam zanjo hišni oče in oče starešina in se še priporočamo za drugo!

(Vrata hiše se odpro in ven stopi nevesta s kozarcem vina, ki ga ponudi ženinu, ta pa potem, ko ga poskusi, preda kozarec starešini):

Pijem najprej na čast troedinemu Bogu, na čast preblagi Mariji Devici, vsem izvoljenim svetnikom v nebesih, na stanovitno srečo, veselje in zadovoljnost ženinu in nevesti, do visoke starosti v vedni milosti pri Bogu, zdaj v življenju in pozneje v svetih nebesih! Napijem tudi naši celi družbi, da bi bili vsi enkrat povabljeni na ženitnino pred Božje jagnje, da bi z Marijo in izvoljenimi Boga častili na vse večne čase. Živijo!

Odpravljanje k poroki

*Le jemlji nevesta slovo, na božjo pot gremo s tabo.
Zdaj vzeli ti ledik stan in dali te bomo možu.*

*'Le jemlji nevesta slovo, k poroki it' sram te ne bo.
Devica poštena si b'la, poštena za možem boš šla.*

*Le jemlji nevesta slovo, od svoj'ga očeta lepo,
skrbeli veliko za te, zahvali jih srčno za vse.*

*Le jemlji nevesta slovo, materi poljubi roko,
oh kol'ko so 'meli skrbi, da zrastle poštena si ti.*

*Le jemlji nevesta slovo, od bratov in sester lepo,
prijazno jim roko podaj, da preveč ne jokajo zdaj.*

*Le jemlji nevesta slovo, od znancev in zlahte tako,
da bode nas Jezus vesel med svate nebeške nas vzal.*

Berač se je oženil

*Še nekaj vam čem omenit, to mora kaj novega bit',
kaj vendar pomeni, da vsaki se ženi, če moč mu k poroki je prit'.*

*Prestar ni nobeden berač, dasi gleda mu srajca iz hlač,
če 'ma desetico, dobil bo pravico, oženi se zdaj pa je proč.*

*Ne rečem že tol'k zavolj mladih ljudi, saj tud' nič novega ni,
al' staro babovje, neumno dedovje, da vendar tako zdaj nori.*

*Oh čudna je vendar ta reč, d' brez deda ne more bit' več,
'na stara babura, ki daleč ne more, da le pride od mize za peč!*

*Nek' dedec je močno pobit, brez babnce ne more več bit',
ded torbico nosi in v bogaimo prosi, pa zdaj še se če uženit'.*

*Že brado vso sivo ima, okol'čane vse on pozna,
že dolgo berači po fari domači, pa včas' se še dalje poda.*

*Ta ded se je zdaj že uženil, ko babnce potreben bi bil,
se boste smejali in me povprašali, baburo od kod je dobil.*

*Že dolgo se tak' govori, da babca se lahko dobi,
če ena se kuja, se druga ponuja, nikol' jih še zmanjkalo ni.*

*Dobil jo je tudi ta ded, katero je hotel imet',
zborit'ga kozjaka, dobil je zijaka, odurna od glave do pet!*

*Če kje bi prosila za kaj, nič jima nobeden ne daj.
Še muhe loviti je treba učiti in dela učijo se naj!*

*Jaz jim bi tud' nič ne bom dal, če stradata jima je prav,
čeprav sta potrebna, pa nista nič vredna, zakaj poročit' sta se ht'la.*

*Oh naj ga bable le živi, in ded naj za oba skrbi,
čeravno živita, se grenko držita, saj krivi nismo jima mi.*

*Sta se oženila zato, da mislila ravno tako,
da bosta brez dela prav dobro živela, pa šlo jima ne bo tako.*

*Beračev je dosti že zdaj, pa več jih še bo tud' naprej,
to vsikdar se čuje, ko se oklicuje ker nemanič žen't se ne sme!*

*Berač le beraču je brat, to lahko potrdi nam vsak,
lenuhi, gnihu in vsi potepuhi, brez dela postopa vsak rad.*

*Laž in liberalizem je kriv, da ženi se vsak, ki je živ,
da se ječe polnijo, kmetje kopnijo, da kmet ječi potrpljiv.*

*Postava predela se naj, da ženil ne bo se vsak mlaj,
inače še večja bo revšna nesreča, ko bila med kmeti je kdaj!*

Pesem od dvanajste ure

Prve ure glas opominja nas, da je zveličanski čas.

En gospod in ena vera, k'tira nam nebo odpira.

Tista nas uči kako se časti, da je en Bog stvarnik vseh reči.

Dve zapovedi sta o ljubezni, da se 'zogneš večni brezni.

Ljubi prav Boga ino svoj'ga bližnjega, ljubi tud' sovražnika.

Tri pešone so v trojici, en sam Bog pa v resnici.

Kdor tako živi kot ga Bog uči, se mu nič hud'ga ne zgodi.

*Štir evangeliste mamo, štir reči poslednje znamo, kdor se teh
boji, svet Duh ga varij da nikdar greha ne stori.*

*Pet zapovedi je cerkev dala, za nebesa nas oprala,
pet je svetih ran in vsak kristjan s svetoj krvjo opran.*

*Šestkrat Jezus kri preliva, grešnik, tvoje grehe 'zmiva,
tebe odrešit' – mora smrt storit', se na križu dat' umorit'.*

*Sedem žalosti Marije, kjer pod križem solze lije,
njen sin je razpet, mogu strašno je umret' in od nje slovo vzet'.*

Osem zveličavnih čednosti, Bog jim daj ta prave vrednosti

.....

*Devet, na koru bomo peli z angeli veseli, čisti tudi vsi,
kakor angeli na vekomaj bili.*

Deset zapovedi očeta nam nebeški raj obeta,

.....

*Enajsttavžent devic je za to vero kri prelilo,
zdaj v nebesih tam s svojim ženinom na večno pele nam.*

*Ura dvanajst je odbila, vse za večnost pridobila,
kdaj umreti treba bo, pridi Marija z Jožefom.*

Šmihelska godba pri Sv. Križu nad Belimi vodami kmalu po prvi svetovni vojni, ko so »vlekli« v zvonik nove zvonove

Na jesihovanju (v okolici Mozirja so rekli kar »jesih«)

(Zapisal učitelj Franjo Mlinšek, rojen 1889. Poročen je bil z Mozirjanko Franjo Forštner in je v svojih zapisih mnogokaj ohranil tudi iz okolice Mozirja in Gornje Savinjske doline. Velenjski muzej je njegove zapise pripravil za knjižno izdajo, izšli pa so leta 1991).

(poje camar)

*Družica moja je . . . doma,
te pa lepo zahvalim, da si za manoj prišla.*

(poje družica)

*Zakaj bi jaz le ne šla za teboj,
ko si zmiraj tak orngi camar bil moj.*

(camar)

*Družička je pa kisala se,
ji bom kupu pa vinca bo sfrišala se.*

(družica)

*Je ptička vesela in rožice vse,
ko je mene moj camar iz jesha uzal.*

(camar)

*Ker sem na ohcet se s teboj veseliv,
to želim, da b' pošteno te z jesha vzev.*

(družica)

*Te lepo zahvalim oj camar tebe,
ko si mene povabil na jeshovanje.*

(camar)

*Tud jez te zahvalim družička moja,
da tak ponižna si b'la in za menoj p'ršla.*

(družica)

*Glej ptička si poje po luftu leti,
zakaj bi ne pela ko se ji dobro godi.*

(camar)

*Ne seje ne žanje pa vendar živi,
mi boga ne žali nikol' ne greši.*

(družica)

*Ena ptička zletela v učitelov hram,
je lepo zapela zahval'la se nam.*

(camar)

*Oj ptička, oj ptička si moja družička,
le poj še na glas, da mi razveseli dolgčas.*

(družica)

*Ko boš hodil po vasi, le h meni se oglasi,
pa žvižgaj in poj, da bom vedla če s' moj.*

(camar)

*Ko bom hodil po vasi, bom žvižgal in pel,
če bom tebe kaj slišal bom tudi vesel.*

(družica)

*Veselje, veselje pač kratko trpi,
pri takih ljudeh kakor smo mi.*

(camar)

*Družička premila prijazna si b'la,
te zahvalim lepo za prijaznost tvojo.*

(družica)

*O ti camar ljubezniv kak pošten si biv,
te zahvalim lepo za poštenje tvojo.*

Božjepotne pesmi

Omenili smo že, da so godci spremljali romarje na razne božje poti v bližnje in daljne kraje. Tedaj so med potjo peli tudi razne nabožne pesmi. Nekatere so se ohranile še danes kot cerkvene, največ pa jih seveda ni bilo zapisanih in so tonile v pozabo. Ljudje so jih prepevali na pamet in zato so jih prenašali iz roda v rod. Ena takih je verjetno tudi ta, ki jo je leta 1918 zapisal neki Franc Šmon, o katerem pa žal ni znaneja kaj več.

Pesem od nebeške ohceti

*Oh le kaj zan' trošt no veselje vživlja srce moje,
kadar spomnim da Bog večni je za nebesa ustvaril me.*

*Kristjani zvoljeni, mi smo vsi skup' povabljeni k tej nebeški ohceti,
k'tera ne bo nikdar herala,³⁰ tam bo večno gverala.³¹*

*Nihče ne more zgruntati nebeško veselje, še to obličje božje
gledat brez konca vse.*

*To veselo slavijo angelci, lepo pojejo in Boga hvalijo s to
veselo štimo angelsko, s to nebeško muziko.*

*Pripravljamo se vsaki čas in služimo Bogu, saj morabit' da v
kratkem nas, Jezus poklical bo.*

*Trpimo križe voljno in služimo Bogu zvesto saj zdaj je čas zato,
da bodo naša dobra dela se nad nami svetila.*

**Marija Krajnc
iz Mozirja**

Gostilniške pesmi

V Mozirju živi, sedaj 85 let stara žena, hčerka nekdanjega gostilničarja. Hrani še zapise svojega očeta, v katerih so zajete kar številne pesmi, ki so jih ob spremljavi godca peli po gostilnah. Seveda so med njimi tudi take, ki so jih prepevali ob drugih priložnostih, denimo, ko je bila kakšna svatba ali žeganje ali sploh če je bilo v gostilni veselo. Marija Krajnc, tako se piše žena, o kateri govorimo, se spominja, da je vsaka gostilna imela harmonike doma, da je lahko bilo hitro veselo. Značilno je, da je gostilničar dajal pobudo v zabavi, saj je na tak način dobro in obilno točil »sladko vince«. Zdi se pomembno navesti nekaj teh pesmi, ki jih je ohranila Marija Krajnc.

Verjetno so številne teh pesmi bile že objavljene, kar velja tudi za marsikatero drugo iz tega zapisa. Žal pa ni mogoče navesti zanesljivega vira.

Štajerska

*Pr'jatlj naj bo meni prepušeno, od vinca bom zapel, (ponovi)
ki razveseli može inoj tudi žene, mladenič je tud' rad vesel. (ponovi)*

*Ko se človeku kupica nalije, mu srce zaigra, (ponovi)
Boga zahvali, gladko ga popije, mu moč življenja da. (ponovi)*

*Če hočeš pit' domačo žlahtno vince, poznaš bizelčana, (ponovi)
ker vina ni čez štajersko starino, ko bi tak' zdravo b'lo. (ponovi)*

*Ne ogrsko, hrvaško, laško vino, francosko, špansko ne, (ponovi)
ni zdravšega čez štajersko starino, za piti gladka je. (ponovi)*

*Premočna vina so za nas res zlo, tud' prenezdrava so, (ponovi)
pa marbušnim³² in ptujšnim priklanja vsak gospod glavo. (ponovi)*

*Prežlahtna tud' konjiška je črnina, polskavčan, bistrčan, (ponovi)
za kralja vsega štajerskega vina je prander imenovan. (ponovi)*

*Tud lotenburško³³ vino prav poglejmo al' ni žlahtno blago, (ponovi)
tud' pekrerja pozabiti ne smemo, ga radi pijemo. (ponovi)*

*V okol'cah naše Drave ino Save, vinogradi cveto, (ponovi)
nam dajo vina dobre noj zdrave, jih lahko kar pohvalimo. (ponovi)*

*Če k'terga srčna žalost lupi, naj prime za bokal, (ponovi)
le naj si štajerskega vinca kupi, skrbi bo vse pregnal. (ponovi)*

*Pač žalostna v resnici je dolina, kjer vinske trte ni, (ponovi)
na Štajerskem da Bog zadosti vina, zato ga vse naj časti. (ponovi)*

Zdravica svetega Janeza

*Ljubezen večna vstvari vse, ljubezen naj živi,
po bratovsko ljubiti se, svet' Janez nas uči.*

*Pijmo Šentjanžovca, da bi srečno b'lo,
v življenju vsaki dan in na večno.*

*Srčne ljubezni vince je, to zdravje nam velja,
zato pa tud' žegnuje se in nam se piti da.*

*Janezu so strupa dali, da vmorili bi ga,
da nam bo hasnil ta bokal, naj bo zdravička ta.*

*Veselje le med nami je, se žalost nas boji,
prijaznost nas objema vse, sveti Janez to veli.*

*Se snidejo prijatelji, prav dobre volje so,
tudi morajo ločiti se, zdravičko zapojo.*

*Al' kadar jemljejo slovo, ne sme pozabit' se,
ko si roke podajo – napit' zdravico še.*

(Kadar pesem pojo, ponavljajo pri vsaki kitici »pijmo šentjanžovca . . .«).

Slovo

*Vse se hitro spremeni, vse na svetu mine,
vse le kratek čas trpi, sčasoma vse 'zgine.
Tak' je brumni Job zapel, je od sveta slovo vzel.
(ponavljajo »je od sveta slovo vzel«, pač zadnji stavek).*

*To resnično res poznam, to ja vsi poznamo,
ker prepevat' moram zdaj to pesem zadnjo.
Hitro hitro mine čas, pel ne bom nič več za vas.*

*Vsi moji prijatli, fantje in dekleta,
z menoj ste peli lepe pesmi sveta,
hitro hitro mine čas, zdaj zapustiti moram vas.*

*Oh pošteni svati vi, matere, očetje vi,
bili ste vkup' povabljeni, v spomin vas čem uzeti.
Hitro hitro mine čas, zdaj vzamem slovo od vas.*

*Jezusu vas zročim v moji zadnji pesmi,
enkrat z vami spet želim na njegovi desni.
Hitro hitro mine čas, zdaj podam se jaz od vas.*

Zdravička

*Skupaj smo zbrali se mi, naj se le vsak veseli,
mor'mo začet', eno zapet', da bo krajši čas na svet'.*

*Eno zdravičko jaz znam, samo zapet' me je sram,
le vsi na glas kol'ker je nas, vsak poslušal bo nas.*

*Glažek bom v roke prijel, zdravičko okol' napel,
naj gre okol', naj gre okol', da b'le vsem b'lo po volj'.*

*Kdor bo ta glažek dobil, vsak se ga bo veselil,
pije vsak rad, star ali mlad, pa čeprav se valja po blat'.*

*Kadar pa prazen bo sod, pojdemo radi od tod,
pa ne domo, pa ne domo, tja ker še vinca kaj bo.*

*Po cest' ga peljajo en sod, tist'mu pa nismo mi kos,
če ga tri dni pijemo vsi, nam ga še nič ne sfali.*

*Ura je bila že tri, trudni smo gratali mi,
šel bi rad lejčt gori na peč, pa mi je vince bolj všeč.*

*Jutri bo delovni dan, jaz pa bom močno zaspan,
ker me čez dan spat' je sram, od drugih ljudi bit' zasramovan.*

*Saj bi ne šel še domu, al' mošnja skor' prazna že bo,
slabo je tedaj, če v mošnji ni kaj.*

*Glažek ti bodem nalil, ti ga boš venkaj popil,
bod' vesel ti, bog te živi, da bi b'lo h njemu časti.*

*Zdaj ti bom roko podal, pr'jatelj tvoj zvesti ostal,
vse tja do drugih nedelj, ko se bomo spet videl'.*

Zdravička

*Zdravičko si zapojmo kakor jo bratci vejmo,
ja vejmo, ja vejmo, saj Slovenci smo.*

*Vince bo priraslo, bo teklo kakor maslo,
maslo, ja maslo, to vince štajersko.*

*Srce bo gorelo, lice pa cvetelo,
cvetelo, cvetelo, še lepše ko gautroža.³⁴*

*Zakaj ti je vince v kleti, ne veš da moraš umreti,
ja vmreti, ja vmreti, v dolgo večnost iti.*

*Tam na onem sveti, ne bo več vinca v kleti,
ja v kleti, ja v kleti in tudi ne ob leti.*

*Tam bomo vsi veseli, ta rajske pesmi peli,
ja peli, ja peli, veselo vživali.*

*Dajmo pokoj tudi vernim, rekviem eternam,
rekviem eternam, tak peli bojo tudi nam.*

Pesem od bokala

*Prijatelj, najzvestejši na zemlji je bokal,
tovariš najmočnejši skrbi ti bo odgnal.
Prijatla zatorej le v časti imej,
na dno bokala pa prevečkrat ne poglej.*

*Po zimi te segreje, po leti te hladi,
če delo imaš težavno bokal ti da moči.
Nalijem z vincem ga, izpraznim ga do dna,
saj ne padem kar pod mizo od en'ga samega.*

*Oj kaj bo zdaj z bokalom, je prazen bit' začel,
kako bi kdo brez vinca med nami bil vesel.
Ker svoj'ga sem popil sosedu bom nalil,
tud' on bo žlahtno kapljo z veseljem zaužil.*

*Saj se ga ne preplaši, ga željen je dobit',
bokal ga ne prestraši, ga hitro zna popit!
Le nagni se lepo, da teklo bo gladko,
in zopet bo povrsti k sosedu tvoj'mu šlo.*

*In zdaj pri tebi vrsta, se dovršila bo,
zato se zahvalimo za žlahten dar Bogu.
Preljubi moj bokal zdaj z roke te bom dal,
da bom domov še našel in sladko spati znal.*

Napitnica

*Kaj v nogradu³⁵ tamkaj se bliska, rumeno kot čisto zlato,
kdo tamkaj prepeva in vriska, povsod se razlega lepo.
Slovenski prijatli tako pri vincu veselo pojo.*

*Pod lipo v hladni senci si kratek čas delajo,
pri vincu so radi Slovenci, pošteno ga pijejo.*

*Zdaj glasno od drugod se sliši, spet živijo, živeli,
kaj imajo nek' tamkaj v hiši, prav židane volje so.*

*Tud' mi si zdaj kupce nalijmo, na Joškovo zdravje velja,
do kaplice zadnje popijmo, Bog živi prijatelja.*

*Naj naši prijatli živijo, naj družba današnja živi,
prijatlom okroglo napijmo, pošteni veseli bodimo.*

*Tak danes, tak jutri živimo, v prijaznosti lepi srca,
za vse kar je treba skrbimo, za blagoslov pros'mo Boga.*

(za vsako kitico se ponavlja »Slovenski prijatli tako, pri vincu veselo pojo«)

Zdravica

*Ljubi prijatelji, če smo si bratje, tako naj vzdigne vsak svoj glaž,
bomo udar'li, turško naprav'li, naj bo veselje zmeraj pri nas.*

*Dragi moj bratec, vinski prijatelj Bog te naj živi, pijmo ga vsi,
da bomo veseli bratovšno pili, Bog naj vas živi prijatelji vsi.*

*To je ta prava 'zvoljena sraga, Bog jo je hotel dati za nas,
da b'jo mi pili si žalost hladili, kadar že hoče premagati nas.*

*To je veselje naše dežele, da nam Bog dobrega vinčeka da,
zato se združmo, skupaj poskusmo, k'teri bolj glažke prazniti zna.*

*Moj je že prazen al' pa narazen, misli še nimam iti od vas,
saj je še v kleti mokro pri čepi, bomo še pili šentjanžovca glaž.*

*Le ga še pijmo, Boga hvalimo, za te prežlahtne božje dari,
ker od nja roke, božje dobrote, v naših potrebah dosežemo vsi.*

*Bog vas naj živi, da b'ga še pili, v milosti božji tukaj na svet,
Enkrat veseli v rajski deželi, mogli nebeško zdravičko zapet.*

Napitnica

*Kak' vinček danes se sveti, že zdavnaj svetil tak' ni,
ko b' sončece videl goreti, še lepše mi vinček blešči.
Kaj neki pomeni le to, k' prijatelji združeni so?*

*Kozarčki tak' čisto pojejo, kot zvončki srebrni lepo,
in urno po mizi tečejo, kak' zvezde na nebu gredo.*

Kaj neki pomeni le to, k' prijatelji združeni so?

*Kdo uka in glasno prepeva, da bistra Savinja strmi,
po hribih se petje razveva, dolina tak' slišala ni.*

Kaj neki pomeni le to, prijatelji veseli pojo.

*Do roba si kupce nalijmo in vedno veseli bodimo,
do kapljice ga zadnje popijmo, da bomo zapeli lepo.*

Vsak ve kaj pomeni le to, prijatelji zvesti si smo.

Napitnica

*To zlato vinsko kapljico zdaj hočemo popiti,
zvezo staro bratovsko želimo obnoviti.*

*Na zdravje pij ga bratu brat, da b' veseli b'li,
znabit' je dan's to zadnjokrat, da skupaj smo ga pili.*

*Sedanji čas beži ko vir, le kratko je živeti,
in hitro hoče ljubi mir nam ljuta smrt zatreti.
Zato ne dajmo dolgo stat te čase bratje mili,
mor'bit' je danes zadnjikrat da skupaj smo ga pili.*

*Sem zmeraj verno ljubi vas, če tud' ni b'lo poznati,
za vas je srce vsaki čas gorelo dragi brati.*

*Al' danes dajmo si spoznat', da smo si dobri bili,
znabit' je danes zadnjikrat da skupaj smo ga pili.*

*Pa prejde dan, pa prejde noč, ko bomo skupaj stali,
in desne roke si drugoč kot stari znanci dali.*

*Zapeli bomo tistikrat Bog se zahvali,
saj ni še b'lo ta zadnjikrat, da skupaj smo ga pili.*

Veselje Štajerca

*To je veselje Štajerca, ker Bog nam dosti vinca da,
juhe, juhe, zajucka rad, se žalosti ni treba bat'.*

*Ko zima jemlje že slovo, obreže Štajerc trs lepo,
juhe, juhe, šperon, reznik, boš dal nam grozdja spet velik'.*

*Kadar spomlad prihaja že, Štajerc vesel v vinograd gre,
juhe, juhe, z motko kopat', okoli trsa se igrat'.*

*Kadar pa grozdje odcveti, se tudi Štajerc veseli,
juhe, juhe, on vezat' gre, poroča s kolom trtice.*

*Kadar se čriček oglasi, se Štajercu smeji,
juhe, juhe, spet pojdem brat, hom nosil težke brente rad.*

*Bog te živi še dolgo let, v gnadi svoji na tem svet,
juhe, juhe, da b'zmiram pel, enkrat te Bog v nebesa vzel.*

*Bog te živi ljub' moj brat, da b'ga še pila dosti krat,
juhe, juhe, vesel'mo se, to so navade štajerske.*

*Bog te živi sestrica, da b' dostkrat še pila ga,
juhe, juhe, vesel'mo se, srečne dežele štajerske.*

*Glažke nalijmo tukaj zdej, zdravico vsak le to imej,
juhe, juhe, Boga nam živi očeta, ker se veseli.*

*Ah ti dežela Štajerska, da b'la vselej žegnana,
juhe, juhe, še za naprej, o mili Bog na nas poglej.*

Zdravica

*Hajdmo ljubi brati, dan se nam že krati,
kar tako ne stojmo, eno si zapojmo.*

*Dokler smo še mladi, smo veseli radi,
ko pa starost dojde, pa veselje pojde.*

*Kupce si nalijmo, pametno jih pijmo,
naj le gre okroglo, dokler bode moglo.*

*Janezu napijmo, srečo mu želimo,
oče milostljivi, še dogo naj ga živi.
Jaka naj pokaže, kak se grlo maže,
potlej po navadi pijemo vsi radi.
Jože težko čaka, da si grlo zmaka,
hitro dajte piti, žejo pogasiti.
Sosed naš debeli, teb' zdaj bomo peli,
lepo ustanite, pit' se ne branite.
Sosed iz planine, pridejo vročine
moraš jih gasiti, z vincem se hladiti.
Tam je še en suhec, mrzel 'ma trebuhec,
vince te bo grelo, pij ga prav veselo.
Kdor 'ma zvesto ljub'co, sprazni polno kup'co,
kdor pa ljub'ce nima, naj za pečjo kima.
Kdor 'ma pridno ženo, sprazni kupco eno,
da bomo spoznali kak se z ženo hvali.
Sestrca preblaga nam vsem si predraga,
vrsta te zadela, pij da boš vesela.
Sestrca ta druga, ljubljena soproga,
tebi zdaj napijmo, da te počastimo.
Sestrca ta treka, raj' bi pila mleka,
pa tud' vince zdravo, ti ne pojde v glavo.
Druge sem povabil, sebe sem pozabil,
men' zdaj natočite, zdravje mi napije.
Vsakemu zapeti, nimamo kje vzeti,
cele tovar'sije zdravje naj se pije.
Ker je vince sladko, teče nam tak gladko,
da sami ne vemo, kdaj domu že gremo.
Sveta luna blede, svet' Šentjanž nas gleda,
čas se je ločiti, šentjanževca popiti.
Zdaj pa še ta zadnjo, kakor je navadno,
čast Bogu recimo, pa se poslovimo.*

Pesem za novo leto

Pesem ne izvira iz Gornje Savinjske doline, pač pa domnevno iz okolice Slovenskih Konjic, saj gre za zapis izpod peresa nekega Jurija Šeliha, ki je bil doma v konjiški okolici.

*En starček je zaspal, nikdar več ne bo vstal,
z njim pa tolikanj ljudi, že v črni zemlji spi.
Kje sestra je tvoj brat, kje hčer je tvoja mat',
že v starem letu šli, so v jamo večnosti.*

*O Jezus jim daj tam vživat' sveti raj,
nam pa lepo živet', dodeli v novem let'.*

*V navadi je zato, vošit' leto novo,
Marija z Jezusam in svetim Jožefam.*

*Otrokom dan's želim, za novo leto vsim,
oj dete Jezusa, za vas obrezan'ga.*

*Deklicam vošim spet, Marijo rožni cvet,
ki spleta venec zlat, Devici darovat.*

*Mladencam naj bo svat, svet Jožef limbar³⁶ zlat,
ki v zarji čistosti na strani vam stoji.*

*Ženam pa jagnje dam, oj jagnje Jezusam,
za vas je rojen bil in rešno kri prelil.*

*Možam je venec izbran, s peterih svetih ran,
v ljubezni je zavil, z rešno krvjo oblit.*

*Sirotam vbogim dam Marijo z Jezusam,
ki polna vsih dobrot, je mati revnih s'rot.*

*Presveta rešna kri pa grešnike umij,
z njo Jezus vas opral, Marijo mater dal.*

*Vsim vošim še sveti raj tam vživat vekomaj,
Marijo z Jezusam in svetim Jožefam.*

Razne zdravice, ki so jih peli godci na ohcetih

Zbral in zapisal Jože Brgles – Kugovnik, Planina, Ljubno

Godec se lahko res grdo drži, malo denarcev na ohcet dobi . . .

Sem majhen fantič,

bojim se pa nič.

Bom že plačal za sé

in za svoje dekle.

Na ohcet se res lušno godi,

le denarn'ca se sprazni,

not' gnarja več ni.

Moj Peter je rib'č,

ki ribce lovi,

na Vrbovskem³⁷ mostu na škarpi sedi.

Godec je svinja, 'ma srajco iz hlač,

preljuba Ančka nazaj mu jo sklač'.

Nó majhno dekle, pa 'n velik klobuk,

bo veter potegnil, bo neslo vse skup'.

Ta ženin je jager, nevesta pa pič,

tak' dolgo jo bo strelal, da bo čisto zanič.

*Te godce zdaj bi skupaj pobral,
do gol'ga jih slekel, domov jih pognal.
Na ohcet se pač vse sorte godi,
če se prata ne peče, se pa kuharca smodi.
V enem kotu je ajda,
v drugem pepel,
v trejem pa Janez z Micko vesel.
So citre rujave, so strune tanke,
bodo gorše zapele, kot moja dekle.
Godec ima res dolgi jezik,
še daljši 'ma nos, da je komaj mu kos.*

ŠTAJRIŠ ali ŠTAJERSŠ (glavni ples na ohceti)

*Zdaj bomo začeli v imenu Boga,
očeta in sina in svet'ga Duha.
Mater ta š'roko sem zmeraj rad 'mel,
zato jim bom danes 'no pesem zapel.
Mati ta š'roka so brzih ljudi,
so svate obcirali s pušeljcami.
Veseli bodimo, vesel'ga srca,
kot Jezus vesel, ki je na ohceti bil.
Mati ta š'roka, 'na reč ne skrbi,
povejte mi vi, kje nevesta stoji.
Nevesta, nevesta kaj danes je b'lo,
ko si žen'nu podala ta desno roko.
Pred oltarjem sta stala, sta si roke podala,
in rekla ja, ja, zdaj sta mož in žená.
Ženin, nevesta le bota si zvesta,
ker ta zakonski križ je 'n lep paradiž.
Vsi križi težave bojo prišli čez vaj',
Jezus Marija naj troštata³⁸ vaj'.
Sveta družina je lepa družina,
da b' novoporočenca tud' vidva bila.
Ženin in nevesta le srečna ostanita
in v tem novem stanu Bogu služita.*

(camar)

*Ne zameri mi kaj, ko sma rajala zdaj,
pa nehajma tedaj, ko' mam družico za raj.
Preljubi svatje le stopite na stran,
da jaz svojo družico po sredi peljam.*

(družica)

*Tri rožce z nebes, pa tri jabolke z dreves,
da jih camarju dam, ki ga plesat peljam.*

(camar)

*Eno družico imam k'jó plesat peljam,
je'nih lušnih ljudi, ko se zmiraj smeji.*

*Družica moja ma krenček rdeč,
je rahlo pripet, gotovo bo vzet.*

*Le poj'ma plesat ti moja družička,
kak' lepo prepeva ta ljuba senička.*

*Družička le varij ta krenček rudeč,
da z njega ne zraste kak trn bodeč.*

*Za 'no vižo še 'mam, da jo godcem gor dam,
za 'n valček tak lep, da se trese ves svet.*

*Preljubi svatje in cela ta ves,
da bi b'la srečna ta ur'ca, ko grem na ta ples.*

*Mati ta š'roka, na reč me skrbi,
povejte mi vi, kak se krenček dobi.*

*Oh svatje vi, kak' lušni ste b'li,
da bi še enkrat v nebesih še skupaj prišli.*

*Gori v nebesih nas čaka en dar,
za vašo ponižnost zahvalim se vam.*

*Zdaj mati ta š'roka vas možu 'zročim,
zdaj še z nevesti si rajat želim.*

*Preljuba nevesta naj ne bode te sram,
ker si vstopila v ta zakonski stan.*

*En furman je furov s Celovca na Trst,
je nevesti prifural to rinko na prst.*

*Je rinka okrogla in nima konca,
je od tvojega ženina špendirana³⁹ b'la.*

*Je rinčka rumena ima postale tri,
ki ti povejo kak' se v zakonu ž'vi.*

*Ta prvi je A, ki te v zakon pelja,
ker ta zakonski stan je na svetu poznan.*

*Ta drugi je U, ko boš služ'la Bogu,
in dobila svoj lon, kot farni patron.*

*Tretji je I, ko te smrt pokosi,
te bo peljal Bogu z teh neznanih dolin.*

*Preljuba nevesta te ženinu zročim,
da od svoje družice si krenček dobim.*

*Preljubi svatje le stop'te na stran,
da jaz svojo družico posredi peljam.*

*Po sredi pač grem, pa si mislit ne smem,
kak' še kaj bo, ko bo za krenčeljček šlo.*

*Družička moja ima krenceljna dva,
bom prosil Boga, da mi enega da.*

(družica)

*Preljubi moj camar prav rada te 'mam,
a za enkrat ti krenčeljčka nič rada ne dam.*

(camar)

*Družička moja mi pa krenček ne da,
oh, kak sram me kaj bo, če ga dala ne bo.*

(družica)

*Ko bi camar bolj' bil, ki krenček dobil,
si pa tak ko ņ falot, pa iši drugod.*

(camar)

*Pa sem hodil v Celovc, iz Celovca v Blekovc,⁴⁰
iz Blekovca v Trbiš, se družica v rit piš.*

(družica)

*Ali camar prav, prav, ti s' klobuček mi dau,
a zdaj sem ti kos, bom te vodila za nos.*

(camar)

*V Ljubljanci sem bil, sem klobuček zapil,
sem se koj potrudil, da b' družga dobil.*

*Ko bo sonce pos'jalo čez hribček trikrat,
bom družičko goljufal za njega trikrat.*

(družica)

*Moj camar študira, da bi me goljufal,
pa naj se on var'je, da ne bo goljufan.*

(camar)

*Družička moja jaz tak' ti povem,
poberem svoj punkl, od tebe proč grem.*

(družica)

*Preljubi moj camar oh kaj mi je storit',
zaradi ljubezni čez noč ga dobit'.*

(camar)

*Družička moja tak' me troštaj lepo,
da čisto brez krenčka ne pojdem domov.*

(družica)

*Ljubi Jezus, Marija naj bosta s teboj,
če se nizko prikloneš, pa krenček bo tvoj.*

(camar)

*Preljuba družička kaj misliš z menoj,
sem se nizko priklonil, vse je b'lo zastoj.*

(družica)

*Če se trikrat prikloniš camarček moj,
ti bom dala klobuček in krenček bo tvoj.*

(camar)

*Družička moja se ti zahvalim lepo,
ko si mi dala krenček z desno roko.*

(družica)

*Sem dala ti krenček iz kosmatih rož,
pa glej da boš kmalu ti zakonski mož.*

(camar)

*Ste krenček lovili z vsemi močmi,
pa ga niste vlovili, ko namenjen vam ni.
Se je družička štemala, da mi krenček nikoli ne bo dala,
pa splel sem ga ji, da še vedela ni.*

(družica)

*Ko bi prej ved'la da si tak špotliv,⁴¹
bi ti krenček nar'dila iz samih kopriv.*

(camar)

*Če boš družička ostala do smrti zares,
boš družička postala ta svetih nebes.*

(družica)

*Preljuba nevesta oh kaj pa bo zdaj,
sma krenčke zgubile, Marija pomaj (pomagaj).*

(camar)

*Sem lahko vesel, ko sem krenček dobil,
na zdravje družičke en glaš ga bom spil.*

(družica)

*Lepo te pozdravim ti camar pošten,
si me ob krenčeljček spravil, zdaj pa jaz grem.*

(camar)

*Družička je moja skoraj ušla,
pa zaradi svatov nazaj je prišla.*

*Preljubi svatje ne zamerite mi,
še sem koga užalil odpustite mi.*

*Zahvalim se vam vsem ohcetarjem,
ste skupaj se zbrali, poslušali naj'.*

*Preljubi mi godci, zagodite en marš,
da vse svate pregonim in ženina brž.*

Jože Brgles – Kugovnik je kot dolgoletni godec ohranil vrsto besedil raznih zdravic in bodic, vendar pa se nekatere ponavljajo tudi v drugih poglavjih kar kaže na to, da jih je zapisoval ob raznih prilikah in v različnih krajih.

Ko so svatje plačevali svoj prispevek je moral vsak izmed njih eno zapeti. Rekli so, da pojejo zdravice.

*Starešina se lahko prav nobel drži,
cel taler⁴² denarja v rokah drži.*

*Sosed Janez se revno drži,
ker svoje žene pijane domov ne dobi.*

*Koliko dni od godca žena ne spi,
za voljo tistih stvari, ko tja od njega visi.*

*Po Koroškem sem hodil, strašilo me je,
zeleno grmovje pregibalo se.*

*V enem kotu je ajda, v drugem pepel,
v tretjem pa fantič z dekletom vesel.*

*Godec je res en velik bedak,
še tam se brije, kjer nima dlak.*

*Pratfirer⁴³ se lahko ravno drži,
ko ima tol'ko uši, da jih komaj drži.*

Solčavske svatbene pesmi

V Solčavi je takoj po prvi svetovni vojni učiteljeval Jože Lekše, doma iz Mozirja. Že kot mlad študent je z veliko vnemo zapisoval razne narodnopsne posebnosti v domačem okolju. Izpod njegovega peresa so tudi opisi dogajanj na solčavski ohceti, ki jih je nato Fran Kocbek vključil v knjigo Savinjske Alpe.⁴⁴

Začetek ohceti smo že opisali v drugem poglavju.

Ko so svatje sedli za mizo k obedu, so se pričele zdravice (zdravičke), pel jih je camar, svatje pa so mu pomagali pri petju.

1) <i>Ta prvi glažek bom naliv, zdravičko bom napiv na zdravje tega ženina, k' za mizo tam sedi. So ga starši gor vzredili, zdaj so ga oženili. Veseli bod' mo tudi mi na 'jegovi ojetci.</i>	2) <i>Drug glažek bom naliv, zdravičko bom napiv na zdravje te neveste, k' za mizoj tam sedi. So jo starši gor vzredili, zdaj so jo omožili. Veseli bod' mo tudi mi na njeni ojetci.</i>
3) <i>Nevesta zravnno ženina za mizoj tam sedi, premišljuje svoj ledik stan, ga težko zapusti. Je krancl zapustila, dekletom ga 'zročila. Sebe pa 'zroči Bogu in svojmu ženinu.</i>	4) <i>Pa tretji glažek bom naliv, zdravičko bom napiv na zdravje vseh prijateljev, k' za mizoj okol' sedo, da bi dolgo let živeli, za ljubo se imeli, po smrti pa vsem skupaj daj uživat sveti raj.⁴⁵</i>

Za tem so se zdravice kar vrstile.

V Solčavi so tako med mašo kot tudi na ohceti kaj radi peli »Nebeško ojcet«, ki jo je kronist takole ovekovečil:

*Kaj za en trošt in veselje oživlja moje srce,
kadar spominam, da Bog večni je za nebesa ustvaril me.*

*Kristjani izvoljeni, ki smo vsi povabljeni, k ti nebeški ojetci,
katera ne bo nikdar herala, bo na večko gverala.*

*Nihče ne more zgruntati, to nebeško veselje,
obličje božje gledati brez konca na vselej.*

*To veselo glorio ti angeljci lepo pojo in Boga hvalijo.
Pa vesela štima angeljska je nebeška muzika.*

*Ah, ktere ste device še, v Boga zaljubljene, pripravljajte si
lampice z oljem napolnjene.*

Al' 'mate čiste srce

za Jezusa te lampice so že pripravljene.

Ak' bodo dobrih del polhne, ne bodo vgasnile.

*Jezus pokliče vas. Al' le jez brumno živim, se tudi umreti ne bojim,
se le lona veselim. Al' me bo Jezus k sebi vzel, da bom na večno z njim vesel.*

Le čujmo ino vahtajmo pripravljeni ves čas,

da Bog u te' unajno temo ne bo zavrgel nas.

*Le trpimo križe voljno in služimo Bogu zvesto, sedaj je čas za to,
da boj' le te dobre dele nad nami svetle se.*

Dokleder na tem svet' živim, o Jezus prosim te, razsvetli me,

da prav držim tvoje zapovede, da bom vreden priti k ti ohceti

pri tim nebeškim molceti, sladkosti vživati,

ktere je Jezus pripravil nam svojim služabnikom.⁴⁶

Jože Lekše je leta 1925 zapisal celoten potek solčavske svatbe. Rokopis je pokojnikova žena ljubeznivo prepustila piscu, iz njega pa povzemamo le pevski del vsebine zapisa.⁴⁷

Camar:

Zdaj bomo začeli v imenu Boga,

očeta in sina in svet'ga duha.

(Plešejo vsi štirje pari v osmici, po prvi kitici vrže camar godcem goldinar).

1. družec:

Mati ta š'roka vi ste 'nih brzih ljudi,

ko ste svate obciral s pušeljcami.

(Po drugi kitici vrže prvi družec godcem goldinar).

2. družec:

Ti pušeljci vaši, so angeljci naši,

da boj' troštali nas, da nam ne bo dolg čas.

(Po tretji kitici vrže drugi družec godcem goldinar.)

Camar:

Mater ta š'roko prav rad jaz imam,

zato jih ta prvo rajat peljam.

Camar: (poje na drugo vižo)

Tam v svetem raju vas čaka en dar,

k' ste nevesto peljali pred žegnan oltar.

Svatvinja camarju:

Prosim jaz vas, le tak' vodite nas,

da b'mo svatje zares enkrat svetih nebes.

Camar:

*Mamca ta š'roka ena reč me skrbi,
povejte mi vi, kje nevesta stoji.
Bom pa rajat' šel z njo, da jej kratek čas bo,
da bo zmeraj vesela v tem novem stanu.
Si ta krenček dobila, ko si krščena b'la,
si ga krog glavce navila, ko si k poroki šla.*

(Zapoje camar nevesti, prepusti svatvinjo njenemu možu in gre po nevesto za ples. Odslej plešeta le dva para.)

Nevesta:

*V tem krenč'ku bel'mu so rožice lepe,
so v Marijinem vrtu nasajene b'le.*

Camar:

*Nevesta, nevesta, kaj danes je b'lo,
k' si ženinu podala to desno roko.*

Camar:

*Pred oltarjem sta stala, sta si roke podala,
sta rekla ja, ja, sta mož in žena.*

Camar:

*Gospod so tak' djali, ko so vaju zvezali,
če je volja vaj'na pa reč'ta ja, ja.*

Camar:

*Poštena nevesta oh kaj ti fali,
da solze oblivajo tvoje oči.*

Camar:

*Ne zameri mi kaj, ko sva rajala zdaj,
pa koj ejnima zdaj, saj mam druž'co za raj.*

(Camar in nevesta še zaplešeta, nato jo camar izroči ženinu.)

Camar:

(Camar zapoje družici. Odslej plešejo trije pari.)

*Je družica vesela, ko 'ma krenček rdeč,
je pa rahlo prešivan, bo gvišno zgubeč.*

Camar:

*Je bil ta krenček naret od ljubljanskih deklet,
naj ti venča glavo v tem ledig stanu.*

Camar:

*Družica le var' se za krenček rudeč,
da z njega ne zraste kak' trnič bodeč.*

Camar:

*Se že svita, dani, ta jutranja danica,
zdaj se suče ta moja brzna devica.*

Camar:

*Vse može in fante, jaz tebi 'zročim,
vse žene, dekleta pa jaz oskrbim.*

Camar:

*Marija Devica in sveta Trojica,
le ostan'te pri nas, da nam ne bo dolgčas.*

Camar:

*Ti stari in mladi poslušajo radi,
te svete reči, kar nas Jezus uči.*

(do sem so godci igrali vižo »štajriš«)

Camar:

*Zdaj smo rajali samo koj mi,
zdaj pa vas prosim pojd'te še vi.*

Camar:

*Eno kronco še imam, da jo godcu gor dam,
pa en bolcer naj bo, da se ujčalo bo.*

Camar: (zapleše s svatinjo)

*Ljubi mi svatje, le stop'te na stran,
da jaz mam'co ta široko po sredi peljam.*

(To se poje proti koncu svatbe. Še prej pa vzame družica camarju klobuk, nanj položi svoj venček in s klobukom na glavi zapleše.)

Svatinja:

*Je pa rožca bela je ojset vesela,
je bil Jezus vesel k' jo je na ojseti 'mel.*

Camar:

*Mam'ca ta široka ena reč me skrbi,
povejte mi vi, kako se krenček dobi.*

Camar:

*Klobuček sem 'zgubil, res jokal bi se,
pa mam'ca ta široka potroštajte me.*

Camar:

*Mam'ci ti široki besedniku 'zročim,
nevestinem krenčku pa peti želim.*

(Camar jo izroči besedniku in povabi nevesto za ples.)

Camar: (nevesti)

*Je ta krenček naret od deviških deklet,
in svetnice božje so pa venčale te.*

Nevesta:

*V tem krenčku se svetijo rožce tri,
upanje, vera v ljubezni gori.*

Camar:

*Ta prva je rožica lepa plava,
ljubezen je zakonska najbolj ta prava.*

*Ta druga je rožica lepa rudeča,
da bi vama cvetela zakonska sreča.*

*Ta tretja je rožica lepa bela,
ko je nevesta v lepem devištvu živila.*

*Zdaj srečne ostan'te rožce vse,
ko ste nedolžne neveste pr'jateljce b'le.*

(Camar izroči nevesto ženinu in pritegne k plesu družico.)

*Mariji devici nevesto zročim,
ji trnjevo življenje v srce vsadim.*

Camar:

*Še enkrat vas prosim, stopite na stran,
da mojo družico po sredi peljam.*

Družica:

*Za taboj jaz grem, si kar mislit' ne smem,
kako mi še bo, ko za krenček bo šlo.*

Camar:

*Družica moja al' je volja tvoja,
pa rajat greva z vesel'ga srca.*

Družica:

*Ko bi volja ne b'la bi pa rajat ne šla,
le koj hitro naprej, da se bo rihtalo kej.*

Camar:

*V Ljublančici sem bil sem klobuček zapil,
sem se tukaj pridružil, da bi družga dobil.*

Družica:

*Ko bi bil camar kamot, bi mu dala klobuk,
si pa koj en šalot, pa ga išči drugod.*

Camar:

*Družica kar, kar, ne bodi tak fajn,
za krenček fodrati se vendar ne daj.*

Družica:

*Zaupaj moj camar še zna se zgodit',
za usmiljenje del, znaš še krenček dobit'.*

Camar:

*Družica, tak, tak, me potroštaj lepo,
da čisto brez krenčka ne pridem domov.*

Družica:

*Ljubi moj camar, prav rada te 'mam,
pa vendar svoj krenček ti rada ne dam.*

Camar:

*Družica moja mi pa krenček ne da,
kak' sram me pač bo, če ga mi dala ne bo.*

Družica:

*Jezus, Marija le bod'ta s teboj,
če se nizko pripogneš bo krenček pa tvoj.*

(Ko začneta plesati družica in camar prinese nekdo raztrgan koš in metlo in si prizadeva, da bi camarjev klobuk s kranceljem vred spravili v koš. Če pade klobuk pri tem na tla, ga hitro pomete v koš v veselje vseh svatov.)

Camar:

*Prelepo zahvalim družička jaz ti,
za tvoj zauberni krenček, ko si špendirala mi.*

Družica:

*Pušam ti ga iz vesel'ga srca,
naj ti lepo cvete, do sodnega dne.*

*Ste pa krenček lovili z vsemi močmi,
ga pa niste dobili, namenjen vam ni.*

(Poje svatom)

*Camar ti moj, le ven me ne izdaj,
sem ti krenček kupila, bo gvišno pregmaj.*

Camar:

*Ta krenček na glavi je tisti spomin,
ko je s trnjem bil kronan za nas Bog sin.*

Družica:

*Če glih e'nga sem dala, še en'ga imam,
ko je bil v nebesih naret od nedolžnih deklet.*

Camar:

*Le zvesta ostani in služi Bogu,
da pridemo skupaj gor' v sveto nebo.*

Družica:

*Vse je minilo, vsega bo kraj,
pa tud' jaz bom tega camarja enkrat že fraj.
Če pa misliš povandrat, povandraj koj zdaj,
so ti vrata odprta in cesta vsa fraj.*

(Ko to zapoje, skuša camar uiti iz sobe, družica ga ulovi in pripelje nazaj.)

Camar:

*Sem pa hodil v Blikovc, iz Blikovca v Cilovc,
iz Cilovca v Trbiž, me družica v uh' piš.*

(Ko camar to zapoje, skuša družica uiti, vendar jo camar pripelje nazaj.)

*Preljubi mi svatje in ohcetarji,
če sva koga razžala odpustite vsi.*

*Je še Jezus odpustil, ko so križali ga,
odpust'te tud' vi v imenu Boga.*

*Tud' zvesta ostani ti moja družica,
Bog naj te ohrani in Marija Devica.*

*Le zdravi ostan'te svatje vsi,
ko ste skupaj se zbrali in poslušali me.*

*Ker smo ojset začeli v božjem imenu,
v imenu Boga naj se tak' tud' konča.*

Ko vsi sedejo za mizo – camar:

*Iz srca moj'ga je zrasel en trnič bodeč,
ko bo mladi nevesti krenček vzet.*

*Nevesta mlada udala si se,
si ledig stan zapustila srca žalostnega.*

*Tri rožce sem zbral jih bom ženinu dal,
da bo zmeraj vesel v tem novem stanu.*

*Travca je zrasla pa rožice vse,
je slamca umorila nevestico mlado pa moje srce.*

*Poštena nevesta o kaj ti fali,
da solze zalivajo tvoje oči*

*Križi in težave bojo prišli čez te,
le prosi Marijo, da bi troštala te.
Poštena nevesta spomni se na to,
kar si danes obljubila, spolnjuh to zvesto.
Rožic si trgala, vence si spletala,
zdaj boš pa ljubila svoj'ga moža.
Ta rinčka je okrogla, in nima konca,
ta vaj'na ljubezen da b' taka b'la.
Od Marije Device jaz hočem zapet,
pošteni nevesti za lepi zgled.
Marija nevesta svet' Jožef ženin,
sta bila si zvesta nam za spomin.
Marija Devica in sveta Trojica,
naj žegna vsak dan, vaj'n zakonski stan.*

Jože Lekše je poleg že omenjene »Pesem na svatbi« zapisal nekatere podrobnosti poroke v Solčavi, ki jih kaže ohraniti, čeprav niso neposredno povezane z godci.

V cerkev se pomika svatovski sprevod zelo počasi in ob nenehnem igranju godcev. Vrstni red je točno določen, tako pa tudi razpored svatov v cerkvi, kamor godci ne gredo.

V prvo klop sedeta oba moža, v drugo camar, ženin in oba družca, v tretjo sedejo svatvinja, nevesta in obe družici. Po maši je darovanje, pri čemer se pomikajo vsi svatje mimo oltarja in za njim nazaj v klopi. Camar vsuje drobiž v jamico svojega klobuka in ponudi ta denar za darovanje svatvinji, nevesti in družicama. Ko je darovanje opravljeno, se takoj nadaljuje poroka. Ženin poklekne pred oltarjem, za njega se postavi camar, za njim pa se razvrstijo družca in moža. Poleg ženina poklekne tudi nevesta, za njo pa stoji svatvinja, kateri sledijo obe ženi možov in družici. Med poroko sedijo ostali svatje v sprednjih klopeh. Ker ostaneta ženin in nevesta po poroki še nekaj časa v cerkvi, da se zahvalita Bogu, gredo ostali svatje iz cerkve in ju pričakajo zunaj, da jima ob godbi čestitajo in »nekaj malega stisnejo na roko« (denarja). Nato se oblikuje sprevod na čelu z godci, ki se pomika proti gostilni, v kateri bo svatba. Tam se postavijo godci ob stran in igrajo, med tem ko svatje vstopajo v sobo, v kateri bo svatba. Godci vstopijo zadnji in to v sobo, ki je predvidena za ples.

Že smo zapisali, da se svatba zaključi z »rajtno«, to je z zbiranjem denarja z godce in kuharice. Tako plača vsak izmed svatov svoj delež, ki ga določijo moži in camar. Višino deleža v šali in zelo zavito sporoči svatom besednik. Ta torej pove, koliko odpade na svatovski par (mož in žena).

Za tem vzameta oba moža vsak po en krožnik, na prvem je kozarec vina in kozarec vode, drugi pa drži v roki praznega, ki je namenjen zbiranju denarja. Voda na krožniku je namenjena svatu, ki bi se branil plačati določeni delež. Seveda se spet začne pri camarju, z njim se mož pogaja za ceno tako, da jo najprej ponudi v vinarjih, nato v krajcerjih in šele potem v goldinarjih. Seveda mora camar plačati najvišjo ceno. Po barantanju mu položi družica na kozarec lepo zloženo novo židano ruto s »franžami« (narodna). Za dar se camar tudi zahvali, nato pa edini spije vino s slamico. Pred tem mora eno zapeti, kar velja potem za vse ostale svate, ki plačajo svoj delež. Oba družca sta prav tako deležna pozornosti družic, ki jima tudi podarijo rute na že opisan način. Ko je to opravljeno, morajo godci zaigrati še nekaj poskočnih, svatje pa postopoma odhajajo domov. Oba moža in camar nato izplačajo godce in kuharice, pa tudi tiste, ki so na svatbi stregli.

K Lekšetovemu zapisu je treba dodati, da so solčavske svatbe slovele po dolžini trajanja in po izredno zapletenem poteku, kar je razvidno tudi iz zapisane vsebine sestavka »Pesem na svatbi«.

Sklepne misli

Domači godci, ki so predmet tega zapisa, predstavljajo nedvomno prenašanje ljudskega izročila, ki pa se včasih izgublja in umika sodobnejšim vižam in pesmim. Zelo nazorno je »ljudske pevce« razčlenil Igor Cvetko v svojem delu *Jest sem Vodovnik Jurij*, ko pravi, da so ti pevci peli in pojo, kot je pri njih v navadi:

»V okviru njihovih estetskih kriterijev je glasba, ki jo pojejo, lepa. Zvestoba tradiciji za njih pomeni torej ohranjevati vrednostno lestvico lepote in ne (kot večina ljudi to napačno razume) vztrajati pri prenašanju ‚gotovega‘ proizvoda iz roda v rod.«

Iz navedenega razmišljanja se je porodila misel, da je godce, ki se razkrivajo v zapisu, bolje poimenovati »domaček« in ne toliko ljudske. Res je pri tem poudarjeno prenašanje znanja igranja na glasbila iz roda v rod, s tem pa tudi ljubezen do glasbe, ki je predvsem hribovskemu človeku od nekdaj pomenila uteho in hkrati izraz raznih čustev, duševnih stanj in občutkov. Opazno je v vsebini zapisa večkrat poudarjeno odstopanje od besedil starih pesmi, ki so seveda bile predmet prenašanja iz roda v rod, saj ljudje tedaj niso znali pisati ali pa le zelo redki. Še manj pa je bilo pričakovati, da bi si lahko z branjem not kaj pomagali. Prav zaradi prenašanja so doživljala besedila, pa tudi melodije, nenehne spremembe. Slednje niti ni bilo bistveno, saj je treba pritrditi Igorju Cvetku, da so ljudje imeli svoje poglede na »lepoto« in so pač peli, kar se je njim zdelo lepo.

Prenašanje zapisanih in povedanih pesmi ni kazalo obeležiti v narečjih, ker pač ni odločilne značilnosti tega v njih, saj so jih prenašali iz kraja v kraj. Označevanje narečja katerekoli izmed zapisanih pesmi bi pomenilo napako glede na to, da v dolini ni enotnega narečja. Zato je odločitev zapisovanja pesmi na način, ki je bil izbran, dobra in ustrezna. Gotovo pa to delo čaka strokovnjake, saj pričujoči zapis želi le ohraniti marsikaj, sicer že pozabljenega in odrinjenega.

Da bi se viže nekdanjih domačih godcev ohranile, skrbi Turistično društvo na Ljubnem, ki vsako leto pripravi nastop, na katerem igrajo staro, pa tudi že novejšo glasbo. Ob tem ohranjajo nekatere izmed starih družabnih iger. Seveda v današnjem času ni več priložnosti kot nekdaj, ko so godci igrali za rojstne dneve, godove, čajovke, svečarije in jajčarije. Te navade so v glavnem utonile v pozabo. Današnji godci se torej povezujejo v skupine, ki igrajo na raznih prireditvah in se tako povsem prilagajajo okusu časa.

Res je, da so skupine z več ali manj stalnim sestavom obstajale že pred prvo svetovno vojno, vendar pa so te oblike združevanja godcev prišle bolj do izraza malo pred drugo svetovno vojno, torej v tridesetih letih. Kot primer lahko navedemo Krnico nad Lučami, kjer so v času med leti 1927–1930 ustanovili skupino z imenom Vandrovci. Sestavljali so jo izključno domači godci iz okolice, po eden izmed godcev pa je bil doma iz Gornjega grada oziroma Ljubnega. Igrali so naslednja glasbila: bas, trobento, kitaro, gosli, fraitonercu, največkrat pa so vključevali kar dve fraitonerci.⁴⁸

Kot smo že omenili, so v vsakem večjem kraju imeli tudi razne godbene skupine pod vodstvom strokovno usposobljenih godbenikov, ki jih v zapisu ne opisujemo posebej. Sploh je treba poudariti, da so ljudje v tem delu naše domovine ljubili tako petje kot igranje raznih viž.

Žal velja za današnje dni ugotovitev, da smo v marsičem glede svoje prvobitne kulture zavili drugam. To je sicer posledica časa in stopnje razvoja, je pa vendarle treba poudariti, da s tem pozabljammo stare šege in navade, ki so nekoč ljudem veliko pomenile. Najslabše je, če ponekod poizkušajo navade obnavljati, pa jih pri tem iznakazujejo, včasih celo do kraja pokvarijo. Zato bi morali načrtno uvajati, morda kot turistične zanimivosti, stare šege in navade, vendar pod usposobljenim vodstvom, da ne bo spakedrank in potvorb. Vse to je stvar naše omike, ki nam pač ne more biti postranska stvar.

Ljudske izvirnosti in samobitnosti se ne smemo nikoli sramovati. Mimo so časi, ko je pomenilo obujanje starih navad nekaj »nesodobnega«, ponekod so celo rekli, da pri tem »vlečemo stvari iz naftalina«. Naše vasi so osiromašene, ko ni več petja ob raznih kmečkih delih, ko nič več ne pritrkavajo ob cerkvenih praznikih, ko svatbe postajajo zgolj srečanje pri dobri jedači in pijači, ko v kmečkih gostilnah marsikdaj tuje kletvice polnijo prostor, namesto da bi mladi zapeli in se veselili lepote in izvirnosti pristne slovenske pesmi.

V deželo prihajajo težki časi. Običajno so združevali ljudi bolj kot izobilje, ki povzroča zaprtost v ožje kroge med seboj enakih. Morda bodo tudi časi spet vrnil ljudem smisel za lepoto naše domače kulture, ljubezen do domače besede in pesmi. Morda!

Opombe

¹ Štira – štera so imenovali delo obrtnika na domu. Še pred drugo svetovno vojno so obrtniki kot čevljarji, sodarji, tkalci in drugi hodili po kmetijah opravljati obrtniška dela. V posebnih zabojnikih so nosili s seboj orodje, veliko tega pa je bilo tudi po kmetijah prav v te namene.

² Tolsti vrh leži nad Ljubnem 815 m visoko. Pod njegovim vrhom je nekaj kmetij, med njimi tudi Tostovrška (Tostovršnik). Na njej je bilo vedno doma igranje na različne inštrumente; bili so pobudniki za večjo skupino, ki se je potem tudi imenovala Tostovrški pumpovci.

³ Kmet Gostečnik-Šumečnik je poskrbel, da so leta 1911 v Šmihelu nad Mozirjem ustanovili godbo na pihala. V njej so igrali izključno kmetje, ki so glasbila tudi sami kupili. Vadili so pri Šumečniku, ker je tam stanoval čevljar Černivšek, ki je dolga leta igral pri avstrijski vojaški godbi; ta je šmihelsko godbo tudi vodil. Pisal je note, učil godbenike branja not in skladal razne komade, ki so jih potem tudi igrali. Kot vedo povedati, je pozneje učil še številne godbe na pihala.

⁴ Plehovci prihaja iz nemške besede Blech, pomeni pa pločevino.

⁵ Pumperdum so imenovali največje trobilno v godbi, ki je zahtevalo tudi največ dihalnega napora.

⁶ Gornji grad je bil tedaj sedež okraja, številni uradniki so bili Nemci ali njim naklonjeni. Slovenski samski klub pa je bil glasbeni sestav izrazito zavednih Slovencev.

⁷ Besedo »camar« pišemo dosledno tako, čeprav jo v nekaterih delih doline izgovarjajo »camer«.

⁸ Ponekod so temu rekli »da so krencl dol plesali«.

^{8a} Na sploh izgovarjajo to besedo kot je zapisana. Vendar je treba poudariti, da ponekod v dolini, zlasti v okolici Luč, pravijo fantovski navadi »oprezanje«, fantom pa »oprezovci«. Zato bo na mestu opozoriti, da je besedo bolje pisati kot »voglarjenje«, fantje pa so torej »voglarji« z razliko od oglarjev, ki kuhajo oglje. Tudi Pleteršnik govori o tej šegi kot »voglariti« – »Na voglih stati in prežati«, kar pomeni, da je izraz oprezovci zelo primeren in ustrezen. V nadaljevanju zapisa bomo vendarle rabili besedo »oglariti«, ker tako zveni v ljudski izgovorjavi.

⁹ Iva = vrba.

¹⁰ Bohač pomeni hišno ime za gostilno sredi kraja. Še pred drugo svetovno vojno so bili lastniki Turnški.

¹¹ Bolcer = valček.

¹² Znani avstrijski marš Alte Kameraden.

¹³ »Iz fraj glave«: v okolici Mozirja so rekli »ausvendlih«, kar je nemška popačenka in pomeni auswendig = na pamet.

¹⁴ Kugovnikova kmetija leži pod vrhom Kernesa (1684 m) in leži najvišje v Smrekovškem pogorju.

¹⁵ Ermenc je doraščal na kmetiji Grčnik v Lenarju nad Gornjim gradom. V družini je bilo tedaj kar pet godcev, trije sinovi in hčerka, vodil pa jih je oče.

¹⁶ Poljane ležijo kakih 600 m visoko nad trgovom Rečica ob Savinji in so značilna hribovska vas.

¹⁷ Tavrh = dnina.

¹⁸ Lon = mezda, plačilo.

¹⁹ Furma je popačenka iz nemščine (Form) in pomeni obliko.

²⁰ Ciganski Pavel je znana osebnost v dolini. Gre za Roma, ki je s svojo ženo Urško bival v teh krajih. O njem kroži veliko zgodb, med drugim tudi tista, da je zamenjal otroka, ki naj bi ga krstili, saj je imel toliko otrok, da se je to lahko zgodilo. Napako pa je baje opazil župnik.

²¹ Platanica je lesarski izraz in pomeni deblo, običajno 4 metre dolžine, namenjeno za razrez.

²² Lisičjak so rekli ljudskemu pevcu Francu Lederju, ki je, kot je zapisal France Kotnik, trosil svoje pesmi po Podjurski in Mežiški dolini. Baje je imel veliko brado rdečkaste barve, pa so mu zato rekli »Lesičjak«. Živel je v drugi polovici preteklega stoletja.

²³ Pouštertanc, ponekod rečejo tudi poušterples, je popačenka iz nemščine in pomeni, da se med plesom uporablja blazina, ki jo plesalec v krogu položi pred izbranega plesalca ali plesalko. Torej se k plesu voli z blazino.

²⁴ Glihali ali pogajali. Gre spet za popačenko iz nemščine in pomeni smiselno poravnati se.

²⁵ Zavodne, kraj in fara nad Šoštanjem.

²⁶ Zantalermař pomeni v nemščini Sanntalermarsch; gre torej za koračnico, posvečeno Savinjski dolini.

²⁷ »Ta gmajn gvant« so rekli delovni ali vsakdanji obleki. Tako beseda gmajn kot gvant sta popačenki iz nemškega gemein (navaden) in Gewand (oblačilo).

²⁸ Konfeht izvira iz nemškega Konfekt in pomeni sladico.

^{28a} »Grica« pomeni ograjen prostor, v katerem se pasejo svinje.

^{28b} »Pelej« pravijo ljudje zdravilni rastlini »polaj«, ki jo Pleteršnik navaja kot »Poleiminze«, kar pomeni rastlino »drobna meta« (mentha pulegium).

²⁹ V zapisih naših godcev je najti dosti že objavljenih pesmi in zdravic, zato ne kaže vsemu tu zapisanim pripisovati izvirnosti. Gotovo so marsikje doma imeli knjižice Lovra Stepišnika, Blaža Mavrela, Dragotina Bastiančiča in drugih; iz njih so črpali gradivo za svoje nastope. Opaziti je, da so marsikje prepevali pesmi Slomška in drugih znanih pesnikov.

³⁰ Izraz »herala« bi smotrno razumeli kot jenjala.

³¹ Izraz »gverala« lahko razumemo kot zagotovljena.

³² Marbušno = mariborsko.

³³ Lotenbuško pomeni ljutomersko vino.

³⁴ Gautroža = vrtnica.

³⁵ Nograd = vinograd.

³⁶ Limbar pomeni po Pleteršnikovi razlagi lilijo.

³⁷ Vrbovski most je most čez Savinjo v Nazarjah.

³⁸ »Troštati« pomeni tolažiti; spet gre za popačenko iz nemškega jezika (troesten).

³⁹ »Špendirana« izvira iz nemščine spenden = podariti.

⁴⁰ Blekovc = Velikovec.

⁴¹ »Špotliv« izvira iz nemškega spoettlich in pomeni zasmehljiv, zbadljiv.

⁴² Taler = krožnik.

⁴³ »Pratfirer«, beseda se pojavlja večkrat in izvira iz nemškega Brautfuehrer = nevestina priča (starešina).

⁴⁴ Jože Lekše je bil rojen 20. 2. 1901 v Mozirju. Najprej je služboval kot učitelj na Rečici ob Savinji, od leta 1922 pa v Solčavi. Zatem se je vpisal na Višjo pedagoško šolo v Zagrebu, po diplomu pa je delal v Vojniku kot predmetni učitelj in ravnatelj meščanske šole. Po drugi svetovni vojni je predaval na Srednji ekonomski šoli v Celju, kjer se je tudi upokojil. Vse življenje je skrbno zbiral in zapisoval svoja opažanja šeg in navad med

ljudmi, kjer je živel. Veliko razprav z narodopisno vsebino je tudi objavil. Umrl je v Celju 15. 4. 1978.

⁴⁵ Objavljeno tudi v knjigi Frana Kocbeka, Savinjske Alpe.

⁴⁶ Objavljeno v knjigi Frana Kocbeka, Savinjske Alpe.

⁴⁷ Rokopis Jožeta Lekšeta hrani pisec in bo kasneje predan Zgodovinskemu arhivu Celje.

⁴⁸ Frajtonerca = diatonična harmonika.

Viri in literatura

- Draga Kumer, Ljudska glasbila in godci na Slovenskem, Ljubljana 1983
Fran Kocbek, Savinjske Alpe, Celje 1926
Fran Kocbek in M. Kos, Vodnik za Savinjske planine, Celje 1894
Dragotin Bastiančič, Godčevski katekizem, Slovenj Gradec 1892
Blaž Mavrel, Šopek s koroških bregov, Slovenj Gradec 1971
Lovro Stepišnik, Ženitne ali svatbine navade in napitnice na Štajerskem, Maribor 1884
France Kotnik, Ljudski pesnik Anton Lesičnik, Slovenski etnograf, II, Etnografski muzej Ljubljana 1949
A. Videčnik, Podobe iz preteklosti Mozirja, Mozirje 1985
Igor Cvetko, Jest sem Vodovnik Jurij, Ljubljana 1988
Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, I-IV, Mohorjeva družba Celje 1965-1970
Marija Makarovič, Strojna in Strojanci, Mladinska knjiga Ljubljana 1982
M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, Ljubljana 1894-1895
K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, I-IV, Slovenska matica, Ljubljana 1895-1923 (Cankarjeva založba, Ljubljana 1980)
F. Lesjak, Kronika o razvoju godbeništva v Šmihelu nad Mozirjem, Kopija rokopisa je pri piscu.

Osebni spomini

- Jože Brgles - Kugovnik, Planina, Ljubno (roj. 17. 10. 1928)
Jakob Ermenc, Gornji grad (roj. 23. 3. 1924)
Jože Podkrižnik, Poljane, Rečica ob Savinji (roj. 22. 1. 1905)
Ivan Gostečnik - Žabnek, Brezje, Mozirje (roj. 25. 9. 1927)
Lovro Goličnik - Stenšek, Šmihel nad Mozirjem (roj. 4. 8. 1902)
Anton Acman, Šmihel nad Mozirjem
Franc Mlačnik - Sabadin, Krnca nad Lučami (roj. 16. 10. 1907)
Vinko Gostečnik - Šumečnikov, Mozirje (roj. 12. 12. 1929)
Franc Tostovršnik - Tostovrški, Ter pri Ljubnem (roj. 1. 7. 1918)
Marija Krajnc, Mozirje (Ljubija) (roj. 4. 4. 1906)
Valent Vider, Solčava
Franc Brgles - Orešnik, Primož - Ljubno (roj. 2. 7. 1932)
Angela Kladnik - Jerčela, Luče (roj. 8. 1. 1925)

Zapisi (beležke godcev)

- Martin Brgles - Žovne, Primož nad Ljubnem (roj. 4. 10. 1888, umrl 9. 5. 1973)
Jože Brgles - Kugovnik, Planina, Ljubno
Franjo Mlinšek, učitelj v Šoštanju (knjigo je izdal Muzej Velenje)
Marija Krajnc, Ljubija, Mozirje
Jože Lekše, Celje (rokopisi)

Vsebina

Uvodne misli	4
Kdo so bili domači godci	9
Godci in šege	13
Od piščali do harmonike	15
Zgodbe o godcih	17
Razlike v šegah in navadah	19
Imena nekaterih viž iz doline	22
Družabne igre	25
Spomini godcev	32
Razne zdravice	55
Solčavske svatbene pesmi	84
Sklepne misli	93
Opombe	95
Viri in literatura	98

